

Carmen Ridalaan

**SENSOORSE- JA/VÕI LIIKUMISPUUDEGA
LAPSE JA TEMA PERE TOETAMINE
RAKVERE LINNA NÄITEL**

LÕPUTÖÖ

Teenusmajanduse instituut
Sotsiaaltöö õppekava
Juhendaja: Meeli Männamäe

Mõdriku 2023

Autori deklaratsioon ja lihtlitsents

Mina Carmen Ridalaan tõendan, et lõputöö on minu kirjutatud.

Töö koostamisel kasutatud teiste autorite, sh juhendaja teoste on viidatud õiguspäraselt. Kõik isiklikud ja varalised autoriõigused käesoleva lõputöö osas kuuluvad autorile ainuisikuliselt ning need on kaitstud autoriõiguse seadusega.

Juhendaja Meeli Männamäe

Lõputöö on kaitsmisele lubatud teenusmajanduse instituudi direktori korraldusega nr nr. 1-14/53

kuupäev 03.05.2023

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Carmen Ridalaan

(*autori nimi*)

sünnikuupäev: 18.05.2001

annan Tallinna Tehnikakõrgkoolile (edaspidi kõrgkool) tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Sensoorse- ja/või liikumispuudega lapse ja tema pere toetamine Rakvere linna näitel

(*lõputöö pealkiri*)

1. reprodutseerimiseks paberkandjal kõrgkooli raamatukogus avaldamise ja säilitamise eesmärgil;
2. elektroonseks avaldamiseks kõrgkooli repositooriumi kaudu;
3. kui lõputöö avaldamisele on instituudi direktori korraldusega kehtestatud tähtajaline piirang, lõputöö avaldada pärast piirangu lõppemist.

Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile ja kinnitan, et:

1. lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid ega muid õigusi;
2. PDF-failina esitatud töö vastab täielikult kirjalikult esitatud tööle.

Mõdrikul 03.05.2023

SISUKORD

MÕISTED	4
SISSEJUHATUS	5
1 TEOREETILINE RAAMISTIK	7
1.1 Puue ja puudega laps peres	7
1.2 Liikumispuue, sensoorne puue	8
1.3 Toe vajadus, teenused ja abivahendid	9
1.4 Süsteemiteooria olemus	10
1.5 Kohalike omavalitsuse poolt pakutavad teenused ja toetused	11
1.6 Riiklikud teenused ja toetused	14
1.7 Probleemid teenuste osutamisel ja võimalikud lahendused	15
2 SENSOORSE- JA LIIKUMISPUUDEGA LAST TOETAVAD TEENUSED JA LIGIPÄÄSETAVUS RAKVERE LINNAS	17
2.1 Sotsiaalteenused ja toetused Rakvere linnas puudega lapsele ja perele	17
2.2 Euroopa Sotsiaalfondi projekt	18
2.3 Ligipääsetavuse mõiste	19
2.4 Füüsiline ligipääsetavus Rakvere linnas	23
2.5 Ligipääsetavus infole ja kommunikatsioonile Rakvere linnas	24
3 UURIMUSE EESMÄRK, ÜLESANDED JA METOODIKA	25
3.1 Probleemi püstitus ja uurimuse eesmärgiseade	25
3.2 Andmete kogumise ja andmeanalüüsi metoodika	25
3.3 Valimi kirjeldus ja konfidentsiaalsusega arvestamine	27
4 UURIMISANDMETE ANALÜÜS JA JÄRELDUSED	28
4.1 Üldandmete kirjeldus	28
4.2 Riiklikud teenused ja toetused ning rahulolu	31
4.3 Kohaliku omavalitsuse teenused ning rahulolu	34
4.4 Ligipääsetavus Rakvere linnas	36
KOKKUVÕTE	40
SUMMARY	42
VIIDATUD ALLIKAD	43
LISA 1. INTERVJU ABISTAVAD KÜSIMUSED	50

MÕISTED

Puue - inimese anatoomilise, füsioloogilise või psüühilise struktuuri või funktsiooni kaotus või kõrvalekalle, mis koostoimes erinevate suhtumuslike ja keskkondlike takistustega tõkestab ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsetel alustel. (Eesti Puuetega Inimeste Koda; Tallinna Sotsiaals- ja Tervishoiuamet, 2011)

Sensoorne - meeltesse või tajumisse puutuv, nendega seoses olev. (Eesti Puudega Inimeste Koda, 2021)

Liikumispuue – liikumisfunktsiooni häire/kahjustus või liikumisfunktsiooni puudumine. (Kompetentsikeskus)

Sotsiaalteenus - Isiku või perekonna toimetulekut soodustav mitterahaline toetus. (Sotsiaalhoolekande seadus §2, 2007)

Sotsiaaltoetus - isiku või perekonna toimetuleku soodustamiseks antav rahaline toetus (ibid.)

Ligipääsetavus – kogu elanikkonna elu- ja infokeskkonda kaasamine ja ühiskonnaelust osavõtmiseks võrdsete võimaluste tagamine. (Sotsiaalministeerium, 2022)

SISSEJUHATUS

Eestis elab 2021. aasta lõppseisuga 133 007 puudega inimest, puudega inimeste osakaal kogu Eesti rahvastikust on ligi 10%. Statistika kohaselt elab Eestis 9671 0-17 aastast puudega isikut, 2010. aastal oli puudega 0-17 aastaseid inimesi alla seitsme tuhande (Sotsiaalkindlustusamet, 2022) Puudega laste arvu tõus toob kaasa suurema sotsiaalteenuste ja toetuste vajaduse. Puudega laste peresid ühendavate organisatsioonide esindaja arvates on puudega laste arv kasvanud seetõttu, et lapsevanemad on saanud ajaga teadlikumaks. Lapsevanemate teadlikkus on suurenenud teenuste tasuta ligipääsu osas ja see on tinginud ka asjaolu, et lapsevanemad taotlevad puuet sagedamini. Lisaks on tänapäeva ravi ja teenused paremal tasemel ja puudega laste suremus on aastatega vähenenud. (Sotsiaalkindlustusamet, 2017)

Lõputöö muudab aktuaalseks ka asjaolu, et 2022. aastaga lõppes ära Euroopa Sotsiaalfondi projekt „Puudega laste tugiteenuste arendamine ja pakkumine ning töö- ja pereelu ühildamise soodustamine“. Projekt toetas alates 2015. aastast rahaliselt kohalikke omavalitsusi ja sotsiaalkindlustusametit tugiteenuste (tugiisiku-, lapsehoiu- ja transporditeenus) pakkumisel, alates 2023. aastast peab iga kohalik omavalitsus tulema rahastusega ise toime ja olema suuteline tagama lastele vajalikus mahu tugiteenuseid. Lisaks muutus tugiteenuste taotlemine 2021. aastast lapsevanematele hõlpsamaks, sest tugiteenused anti täielikult üle kohalikele omavalitsustele. Enne 2021. aastat pidi lapsevanem lisaks kohalikule omavalitsusele käima ka sotsiaalkindlustusametis lapse teenuse vajadust hindamas. (Rohtla, Omavalitsused valmistuvad puudega laste tugiteenuste projekti lõppemiseks, 2022)

Lõputöö eesmärk on analüüsida riigi ja Rakvere linna poolt liikumis- ja/või sensoorse puudega lapse abistamiseks pakutavaid toetusi, teenuseid, teenuste kättesaadavust ning võimalikke probleemkohti pere toetamisel. Antud teema uurimiseks ja eesmärgi täitmiseks on koostatud uurimisülesanded:

- selgitada puude olemust, sensoorse- ja liikumispuude spetsiifilisust ja süsteemiteooria toimimist puudega last kasvatava pere kontekstis;
- analüüsida riigi ja Rakvere linna poolt pakutavaid toetusi ja teenuseid lapse ja pere abistamisel lähtuvalt puudest ning rahulolu teenustega;
- analüüsida Rakvere linna keskkonda kui tervikut liikumis- ja sensoorse puudega lapse jaoks ligipääsetavuse suhtes;
- analüüsida, kas ja kuidas on muutunud kohalike omavalitsuste teenused Euroopa Sotsiaalfondi toetuste lõppemisega.

Liikumis- ja/või sensoorse puudega laste pered valiti, sest autor leidis, et neid on vähem uuritud ning teema tekitas huvi ka seetõttu, et autori enda tutvusringkonnas on liikumis- ja sensoorse puudega laps.

Töö koosneb neljast peatükist. Esimeses peatükis antakse teoreetiline ülevaade sensoorsest puudest ning liikumispuudest, toe vajadusest, riigi ja kohalike omavalitsuste poolt pakutavatest teenustest ja toetustest ning seostakse lõputöö meid ümbritsevate süsteemide ja süsteemiteooriaga.

Teises peatükis tuuakse välja Rakvere linnas pakutavad sotsiaalteenused ning toetused puudega lapsele ja tema perele, Euroopa Sotsiaalfondi projekti lõppemise võimalikud mõjud teenustele ning ligipääsetavuse mõiste. Peatükis on kirjeldatud ka ligipääsetavust Rakvere linnas, nii füüsilisel kujul kui ka infole ja kommunikatsioonile.

Kolmandas peatükis kirjeldatakse uurimuse eesmärki, ülesandeid, metoodikat, tuuakse välja valimi kirjeldus ja konfidentsiaalsusega arvestamine.

Neljandas peatükis analüüsitakse uurimuse andmeid ja tehakse järeldused.

1 TEOREETILINE RAAMISTIK

Esimeses peatükis on välja toodud teoreetiline pool puudega lapsest ja spetsiifiline pool sensoorse ja liikumispuude puhul. Lisaks on välja toodud kohalike omavalitsuste teenused ja toetused, riiklike teenuste võimalused, probleemid teenuste osutamisel ning seos süsteemiteooriaga.

1.1 Puue ja puudega laps peres

Puue on tervisekahjustus, mis tõkestab inimesel ühiskonnaelus osalemist teistega võrdsel alustel. Puue võib olla ajas muutuv, sest tervisekahjustus, inimese toimetulek ja keskkond võivad muutuda. (Sotsiaalkindlustusamet) Puudega lapse perre sündimine või lapsel puude tekkimine on ootamatu ja paneb proovile terve pere elu. Perre saabub kriis, mis algab ehmatuse või šokiga, sellele võib järgneda eitamine, varjamine ja emotsionaalne segadus. Tihti kulgeb kriis ka süüdistamisega, pere tahab leida süüdlast või süüdistatakse iseennast lapse puudes. Kõige viimane etapp on lapse puude aktsepteerimine ja leppimine. Sinna etappi jõudmine võtab palju aega ja võib juhtuda, et peale aktsepteerimist jõutakse tagasi kriisi perioodi, sest lapse kasvades tulevad uued katsumused ja olukorrad, millega on vaja perel hakkama saada. Puudega last kasvatades, peab aru saama, et laps tajub kõike kodus toimuvat. Ta saab aru, kas tema ümber on armastust, kuidas saavad läbi tema vanemad ja milline on üldine kodune õhkkond. Kui laps saab aru, et vanemad tülitsevad lapse pärast, jääb talle mällu, et tema on halb. Laps hakkab iseennast süüdistama vanemate halvas läbisaamises, kuigi see võib olla tingitud kriisi ajast ja tegelikult vanemad last milleski ei süüdistata. (Eesti Puuetega Inimeste Koda; Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet, 2011)

Puuded jagunevad erinevatesse rühmadesse:

- liikumispuue;
- nägemispuue;
- kuulmispuue;
- intellektipuue;
- kõnepuue;
- liitpuue
- muu puue, mis on tingitud haiguslikust seisundist.

Puuded määratakse ka erineva raskusastmega. Astmeid on kolm – keskmine, raske või sügav puue. Laste (kuni 16-aastaste) puhul toimub puude raskusastme hindamine igapäevase kõrvalabi, toetuse ja järelvalve järgi. Keskmise puudega laps vajab regulaarselt kõrvalabi ning juhendamist väljaspool

kodu vähemalt kord nädalas. Raske puudega laps vajab kõrvalabi, juhendamist või järelvalvet igal ööpäeval, ning sügava puudega laps ööpäevaringselt. (Epikoda)

1.2 Liikumispuue, sensoorne puue

Liikumispuue on seotud liikumisfunktsiooni häire või kahjustusega, halvemal juhul selle puudumisega. Liikumispuue võib olla nii jääv häire/kahjustus, kui ka ajutine, näiteks luumurd. Liikumispuue tekib mõne haiguse või trauma tagajärjel või on kaasasündinud. Liikumispuudega inimesel on tihti iseseisev tegevusvõime piiratud, kuid õigete abivahendite abil ja vastavas keskkonnas ei pruugi see nii olla.

Liikumispuudega võivad kaasneda ka muud erivajadused:

- spastika;
- kõnehäired;
- käelise tegevuse nõrkus;
- põie ja soolestiku pidamatuse probleemid;
- psühholoogilised probleemid (ka ärevushäire, suhtlemishirm).

Suur roll liikumispuudega inimese elus on erinevatel teenustel ja keskkonnal, iseseisev hakkamasaamine ei sõltu nii suuresti inimesest endast. (Lõoke, 2016)

Sensoorne puue ehk meelepuue hõlmab endas kuulmis-, ning nägemispuuet ning ka vaegkompimist. Nägemispuue võib olla kaasasündinud või aja jooksul tekkinud, kahjustused võivad olla erinevate raskustega. (Rand, 2018) Nägemispuudega laps võib olla pime või vaegnägija ehk nõrgaltnägija. Nägemispuudega lapsi on vähe, nägemisprobleemid tekivad või suurenevad pigem vananedes. Nägemispuudega lapse areng on teiste ajukahjustustega võrreldes parem, sest üldiselt on kõne areng võimalik. Enamasti on nägemispuudega lastel kuulmine täielikult või peaaegu täielikult säilinud ning kuulmine areneb nägemist asendavaks või toetavaks meeleelundiks. Küll aga on nägemispuudega lapsel liikumine raskendatud, ei tajuta ümbritsevat ruumi ega takistusi. See võib omakorda muuta lapse väga ebakindlaks ja kartlikuks. (Neare, 2022, lk 33)

Vaegkuulmine võib samuti olla kaasasündinud või mõne trauma tagajärjel tekkinud. Vaegkuulja on inimene, kes kuuleb helisid osaliselt ja kasutab abivahendina kuuldeaparaati või sisekõrvaimplantaati. Kurt on inimene, kes ei kuule peaaegu ühtegi heli. Kurdid kasutavad suhtlemiseks viipekeelt. (Rand,

2018) Kuulmispuudega lapsi on ka pigem vähe ja vaegkuuljate hulk suureneb eakate inimeste seas. (Neare, 2022, lk 32)

Kõikidele lastele, kes sünnivad, teostatakse haiglas otoakustiliste emissioonide (OAE) uuring, sest kuulmislanguse puhul on oluline, et see avastataks varakult. Uuringutest on selgunud, et lapsed kes saavad diagnoosi enne kuue kuuseks saamist, jõuavad oma kõne arengus paremale tasemele võrreldes nende lastega, kes saavad diagnoosi hiljem. Kõne arengu poole pealt on kolm esimest eluaastat määrava tähtsusega. (Rand, 2018) Uuring ei ole valus ega põhjusta ebameeldivusi. Kokku kestab uuring paar minutit ja uuringu käigus pannakse lapse kuulmekäiku väike pehme otsik. Otsiku kaudu saadetakse lapse kõrva helisignaale, terve sisekõrv saadab vastuseks kaja mida arvuti registreerib. Juhul kui laps uuringuid ei läbi, korratakse uuringut. Peale kolmandat mitteõnnestunud uuringut tehakse täpsemad uuringud Tartu Ülikooli Kliinikumi Kõrvakliinikus. (Tartu Ülikooli Kliinik, 2008)

Kuna kuulmislangus võib toimuda ka hiljem, mitte kohe vastsündinul, on Tartu Ülikooli Kliinikum teinud lapsevanematele lapse kuulmise jälgimiseks tabeli. Tabelis on esitatud küsimused vastavalt lapse vanusele ja küsimustele saab lapsevanem vastata kas eitavalt või jaatavalt. Näiteks on 6.-7. elukuu juures küsimus, kas laps jälgib huvitatult kõnelusi ning kas laps on hakanud rohkem lalisema. 58.-64. elukuu küsimused on näiteks, kas laps paneb teleri või raadio valjemaks kui lapsevanemale meeldiks, kas võõrad mõistavad lapse kõnet ja kas laps küsib tihti järele. (Tartu Ülikooli Kliinik, 2008)

1.3 Toe vajadus, teenused ja abivahendid

Liikumispuudega inimesed kasutavad enamasti liikumisabivahendeid, ratastoolid, rulaatorid, kargud, proteesid. Teenustena on olulisemad invatransport, isiklik abistaja või hooldaja, rehabilitatsioon ning raviteenused. Suuremaid raskusi valmistab liikumispuudega inimesele keskkond, kus elatakse. Kodu on tihti kohandamata, hooned ja asutused on ligipääsmatud, invataksso puudub, tänavad on auklikud ja katki ning ühistransporti ei pruugi pääseda. (Lõoke, 2016)

Nägemispuudega inimeste abivahendid jaotatakse kolme rühma, abivahendite valik on väga lai, mistõttu on keerulisem ka rehabilitatsioon.

Abivahendite kolm rühma on:

- optilised abivahendid;
- kommunikatsiooniabivahendid;
- olmeabivahendid.

Optilisi abivahendeid on väga palju ja sobivad erineva nägemiskaotuse korral. Kui nägemiskaotus on väiksem, kasutatakse valgustuse või valgustuseta käsiluupe, suurema nägemiskaotuse puhul lugemistelereid. Kommunikatsiooniabivahendite alla kuuluvad pimedate arvutid ehk digitaalsed punktkirjakuvarid. Olmeabivahendite alla kuuluvad erinevad helisignaali või kõneväljundiga seadmed, näiteks termomeetrid, vererõhuaparaadid, diktofonid.

Kuulmispuude puhul on olulisim abivahend kuuldeaparaat, raskema kuulmislanguse korral sisekõrva implantaat. Öösiti, kui inimene võtab abivahendi ära, on ta kurt ja seetõttu vajab hädaohust teavitamise abivahendeid, mis töötavad vibratsioonil või valgusreleel.

Teenustena on ka sensoorse puude puhul väga oluline rehabilitatsiooniteenus, isikliku abistaja teenus ning transporditeenus. Toimetulekut toetab ka haridusteenus, näiteks õppekava kohandamine ja lapse individuaalsusega arvestamine. (Eesti Puuetega Inimeste Koda; Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet, 2011)

2017. aastal läbi viidud uuringus selgus, et kõige suurem vajadus puudega lastel on sotsiaalteenuste osas rehabilitatsiooniteenusele. Seda teenust vajas 2017. aastal neli viiendikku lastest. 2009. aasta uuringus oli rehabilitatsiooniteenus vajaduselt teisel kohal, esimesel kohal oli füsioteraapia. Kõige väiksem vajadus oli sotsiaaltranspordi teenusele ja lapsehoiuteenusele. Tugiisikut vajas 38-43% vastanutest. (Kallaste, et al., 2017)

1.4 Süsteemiteooria olemus

Süsteemiteooriad sotsiaaltöös pärinevad von Bertalanffi üldisest süsteemiteooriast. Teooria väidab, et kõik organismid on süsteemid, mis koosnevad all-süsteemidest. See tähendab, et kõik inimeste ümber on süsteem ja inimesed ise selle süsteemi liikmed.

Inimest rahuldav elu sõltub sotsiaalse keskkonna süsteemidest. Süsteeme on kolme liiki:

- mitteformaalsed süsteemid ehk loomulikud süsteemid (pere, sõbrad, kolleegid);
- formaalsed süsteemid (kogukonnagrupid);
- ühiskonna poolt loodud süsteemid (haiglad, koolid, päevakeskused).

Sotsiaaltöös aitab süsteemiteooria aru saada, milline on pere tegelik toimetulek. Vastastikuse mõjul ilmneb süsteemides samatulemuslikkus kui ka mitmetulemuslikkus. Samatulemuslikkus, ehk

samasuguseid tulemusi võib saavutada erineval moel ja mitmetulemuslikkus, ehk samasugused tingimused võivad viia erinevate tagajärgedeni, sest süsteemi osad mõjutavad üksteist eri viisidel.

Ülesanded sotsiaaltöös on aidata inimestel kasutada ja parandada nende endi võimeid, et probleeme lahendada, luua uusi seoseid inimeste ja ressursisüsteemide vahel, anda praktilist abi ning aidata ja arendada sotsiaalpoliitikat. (Bertalanffy, 1968)

Lõputöö on puudega lastest ja nende perekonnast tervikuna, seetõttu on välja toodud süsteemiteooria puudega laste ja pere kontekstis. Puudega lapse perre sündimine on raske igale perele ja terve pere (süsteem) on justkui segi paisatud. Et pere toimiks edasi ühtse tervikuna, vajab pere esimese asjana jõustamist. Abi võib olla igat liiki süsteemidest, kuid enim kasutatakse ühiskonna poolt loodud süsteeme. (Payne, 2005, lk 145) Oluline roll on ka mitteformaalsetel süsteemidel – perekonnal, tuttavatel ja sõpradel. (Kütt, 2011) Süsteemide puudujääkidel on perekonnale suur negatiivne mõju, näiteks teenuste või toetuste mittesaamisel võib olla mõjutatud kogu perekonna edasine toimetulek. (Daniel, et al., 1995, lk 121)

Tänu süsteemidele on võimalik kriisis oleval perekonnal paremini toimima hakata ja igakülgset abi saada. Küll aga on paljude perekondade jaoks sotsiaalvaldkonna töötajate juurde pöördumine ja abi palumine piinlik. Inimestel on tekkinud eelarvamused, et sotsiaaltöötaja juurde pöördutakse vaid siis, kui lapsevanemate vanemlikud oskused on halvad ja head lapsevanemad peaksid ise hakkama saama. Lapsevanemad võivad seetõttu tunda piinlikkust, et nad ei ole piisavalt võimekad, targad, edukad ja et just nende lapsel on puue. Puudega lapse sündides või puude ilmnedes on kõige tõhusam pöörduda kohe elukohajärgse kohaliku omavalitsuse poole, kes nõustab, suunab ja lahendab tekkinud küsimused. (Dominelli, 2004, lk 102-104)

1.5 Kohalike omavalitsuse poolt pakutavad teenused ja toetused

Eestis on kokku 79 kohalikku omavalitsust, lõputöös on toodud välja nende kohalike omavalitsuste teenused ja toetused, mille elanike arv ületab 15 000 elanikku. (Rahandusministeerium, 2022) Sotsiaalteenuste ja toetuste andmist korraldab inimese elukohajärgne kohalik omavalitsus. Sotsiaalhoolekande seaduse järgi on kohustatud kohalik omavalitsus osutama 13 sotsiaalteenust, lisaks võib iga kohalik omavalitsus pakkuda ka teisi sotsiaalteenuseid. Kohustuslike teenuste hulka, mida võivad saada alaealised puudega isikud, kuuluvad tugiisikuteenus, sotsiaaltransporditeenus ja lapsehooldusteenus. Teenuse saamiseks peab ühendust võtma elukohajärgse valla- või linnavalitsuse sotsiaaltööspsialistiga. Abi osutamise või mitte osutamise üle otsustab kohalik omavalitsus. (Sotsiaalministeerium, 2022) Raske ja sügava puudega lapsed, kelle teenusevajadus on hinnatud ja

kelle kohalik omavalitsus ei suuda täismahus tugiteenuseid lapsele tagada, said 2021-2022 aastatel ESF (Euroopa Sotsiaalfond) rahastuslikku tuge. Alates 1.jaanuarist 2021 saavad puudega lapsed lapsehoiu,- tugiisiku- ja transporditeenuseid ainult kohaliku omavalitsuse kaudu. (Sotsiaalkindlustusamet) Siinkohal on toodud näiteid erinevatest omavalitsustest.

Harku vald pakub lisaks kohustuslikele teenustele veel ka logopeediteenust, tugirühmades osalemist, viipekeele tõlketeenust ja häirenuputeenust. Toetused, mis on mõeldud puudega lastele või puudega lapse hooldajale, on Harku vallas lapsehoiuteenuse toetus, puudega lapse transporditoetus, puudega lapse hooldaja toetus ning puudega või erivajadusega isiku õppekulude toetus. Lisaks eelpool mainitule on toetus veel tugiisikuteenusele, ravile ja rehabilitatsioonile ning puudega lapse laagritoetus. (Riigi Teataja, 2022)

Maardu linna pakutavad teenused on sarnased Harku valla pakutavatega. Teenuste hulka kuuluvad samuti logopeediteenus, tugirühmades osalemine ja viipekeele tõlketeenus. Lisaks on eripedagoogi nõustamisteenus ja rehabilitatsiooniteenusel osalemine. Toetust maksab Maardu linnavalitsus puudega isikutele abivahendite ja hooldusvahendite ostmisel ja rentimisel. (Riigi Teataja, 2018)

Rae valla teenuste alla kuuluvad samad sotsiaalteenused, mis Maardu linnas. Toetatakse puudega täisealist või puudega last küttekulude soetamisel, puudega lapse vanemat emadepäeval, puudega lapse perekonda jõuludel ning prillide ostmisel või ravimite soetamisel. (Rae Vald, 2022)

Saue valla teenused on samuti samad, mis Rae vallas ja Maardu linnas. Toetustena pakub Saue vald ravimitoetust lapsevanemale puudega lapse ravimite kompenseerimiseks, taastusravi- ja rehabilitatsioonitoetust, viipekeele tõlketeenuse toetust, invatranspordi toetust ja puudega lapsele osutavate teenuste toetust. Teenused, mida Saue vald rahastab, on päevakeskuse teenus, isikliku abistaja teenus, intervallihoid ja nõustamisteenus.

Tallinna linnas on teenuseid rohkem, kui eelnevates valdades ja linnades. Ka elanike arv on tunduvalt suurem, 01.01.2021 aasta seisuga on Tallinna linnas 445 338 elanikku. Tallinna linna pakutavad sotsiaalteenused puudega lapsele või tema perele on tugiisiku teenus, lapsehoiu teenus, raske ja sügava puudega lapsele hoiukodu pakkumise teenus, viipekeele tõlk, sotsiaaltransport, nõustamine viipekeeles, viipekeele õpe lastele ja lapsevanematele ning nõustamine nägemispuudega inimesele. Toetuseid makstakse puudega lapse hooldajale ja puudega lapsele. (Tallinna linn)

Viimsi vallas on võimalus saada transporditoetust, tugiisiku teenust, sõidusoodustust (tasuta bussisõiduõigus Viimsi valla haldusterritooriumil), sotsiaaltransporditeenust, lapsehoiuteenust,

viipekeele teenust, häirenupu teenust ja päevahoiu teenust. Transporditoetus on 65€ kuus ja toetus on neile, kes sõidavad Viimsi vallast väljaspool asuvasse kooli, päevakeskusesse või muudesse asutustesse. (Viimsi Vallavolikogu, 2019)

Narva linnavalitsuse lehel on eraldi viide riigi teataja määrusele, kus on kirjas raske ja sügava puudega lastele sotsiaalteenuste rahastamiseks eraldatud vahendite kasutamise kord. Vahendeid saab kasutada lapsehoiuteenuse, isikliku abistaja teenuse, tugiisikuteenuse, rehabilitatsiooniteenuse, invatransporditeenuse või eluruumi kohandamise teenuse saamiseks. Narva linn on ainus valimis olevatest linnadest, kes on välja toonud eluruumi kohandamise teenuse. Mõnes teises kohalikus omavalitsuses on see teenus samuti olemas, aga kättesaadav vaid täiskasvanule. Narva linnavalitsus tagab selle teenusega lapsele võimalikult iseseisva või võimalikult vähe kõrvalabi vajava eluruumi. (Narva Linnavolikogu, 2017) Toetusena on välja toodud puudega lapse ravimitoetus. (Narva Linnavolikogu, 2016)

Teenused Pärnu linnas on üldiselt samad mis mujal, tugiisikuteenus, isikliku abistaja teenus, sotsiaaltransporditeenus, lapsehoiuteenus, juures on veel viipekeele tõlketeenus ja MEDI häirenuputeenus. Toetusi makstakse vaid puudega lapse hooldajale. (Pärnu linn, 2022)

Saaremaa valla teenuste hulka kuuluvad sarnased teenused mis teistegi kohalike omavalitsuste juurde, näiteks tugiisikuteenus, isikliku abistaja teenus, sotsiaaltransporditeenus, lapsehoiuteenus, viipekeele tõlketeenus. Lisaks on Saaremaa vallas kaks teenust, mida mujal kohalikes omavalitsustes ei ole. Esimene teenustest on nõustamis- ja teraapiateenus, mis keskendubki lapse arengule ja pere toimetulekule. Teenust on õigustatud saada kuni 18- aastane raske või sügava puudega laps. Teiseks teenuseks, mida mujal kohalikes omavalitsuses välja pole toodud, on kuulmisnõustamine. Teenuse eesmärk on tagada kuulmispuudega isikutele ja pereliikmetele nõustamine kuulmisabivahendite kasutamise ja hooldamisega seotud küsimustes. Samuti viiakse inimene kurssi kuulmisrehabilitatsioonist. Toetustest on samuti hooldajatoetus. (Saaremaa Vald)

Tartu linna sotsiaalteenuste alla kuuluvad tugiisikuteenus, lapsehoiuteenus, sotsiaaltransporditeenus, psühholoogiline nõustamine, viipekeele tõlketeenus, toetuseks on hooldajatoetus. (Tartu Linn, 2021)

Viljandi linn pakub raske või sügava puudega lastele lapsehoiuteenust, isikliku abistaja teenust, tugiisiku teenust, sotsiaaltransporditeenust ja lisaks laagriteenust ja täiendavat rehabilitatsiooniteenust. Lapsel, tema vanematel, hooldajal või eestkostjal on õigus ka nõustamisteenusele ja muule toimetulekut soodustavale teenusele. Toetusena on Viljandi linnas käimas projekt „puuetega inimeste eluaseme kohandamine Viljandi linnas“, mille raames on võimalik

saada eluaseme kohandamise jaoks toetust. Lisaks puudega lapse hooldajale toetus. (Viljandi Linnavalitsus, 2022)

Enamasti on kohalikes omavalitsustes pakutavad toetused ja teenused samad, on teenuseid, mida enamikes omavalitsustes ei ole aga omavalitsuste sotsiaaltoetuste ja teenuste all on ka ühekordsed sotsiaaltoetused ja mõningal juhul ka „muu teenus“, ehk on võimalik küsida endale vajaminevat teenust. Vähem oli eluruumi kohandamise teenust, häirenupu ja viipekeele tõlketeenust, kuulmisnõustamist.

1.6 Riiklikud teenused ja toetused

Riik pakub puuetega lastele ja nende perele erinevaid toetusi ja teenuseid. Toetuseid, mida saavad ka puudeta lapsed või nende pere, näiteks lapsetoetus, sünnitoetus, lasterikka pere toetus, üksikvanema lapsetoetus. Puudega laps saab riigi poolt puudega lapse toetust ja õppetootust. Alates 16 eluaastast saab puudega noor tööelastele puudega inimestele mõeldud toetusi. Sotsiaaltoetusi saab taotleda läbi sotsiaalkindlustusameti. (Eesti Puuetega Inimeste Koda, 2022) Puudega lapse toetust makstakse keskmise puudega lapsele 540 protsenti sotsiaaltoetuste määrast, raske puudega lapsele 640 protsenti sotsiaaltoetuste määrast ning sügava puudega lapsele 945 protsenti sotsiaaltoetuste määrast. (Riigi Teataja, 2022) Aastal 2022 on sotsiaaltoetuse määr kuus 25,57€, mis teeb keskmise puude puhul toetuse summaks 138,08€, raske puudega lapse toetus on 161,09€ ning sügava puude puhul 241,64€. (Sotsiaalkindlustusamet, kuupäev puudub)

Riigi poolt pakutavate teenuste alla kuulub abivahenditeenus, teenus tähendab, et abivahendi saab endale soetada riigipoolse soodustusega. Abivahendeid hüvitatakse:

- kuni 18-aastasele puudega lapsele;
- kuni 18-aastasele lapsele, kellel ei ole puuet määratud aga on eriarsti tõend abivahendi vajaduse kohta;
- 16-17-aastasele lapsele, kellel on tuvastatud osaline või puuduv töövõime;
- tööelisele isikule osalise või puuduva töövõimega, alates 40% töövõimetusest või tööelisele kellel on määratud puue;
- vanaduspensionialine. (puude olemasolu või töövõime langust ei eeldata)

Kuni 18-aastase puudega lapse puhul hüvitab riik 90% abivahendi maksumusest. Abivahendi soetamisel on minimaalne omaosaluse suurus 7€. (Sotsiaalkindlustusamet, 2023)

Teine teenus mida riik pakub, on rehabilitatsioon. Rehabilitatsiooni eesmärk on teraapiatega toetada lapse arengut, hariduse omandamist ja pakkuda perekonnale tuge. Kui rehabilitatsiooniteenuse vajadus on hinnatud, koostatakse lapsele rehabilitatsiooniplaan. Rehabilitatsioonimeeskonda kuuluvad erinevad spetsialistid: sotsiaaltöötaja, psühholoog, arst, logopeed, tegevusterapeut, eripedagoog, kogemusnõustaja, õde, loovterapeut ja füsioterapeut. Lapsele rehabilitatsiooniplaani koostamisel peavad osalema vähemalt kolm erinevat spetsialisti ja üks nendest peab olema eripedagoog. (Eesti Puuetega Inimeste Koda, 2022)

2015. aastal on tehtud uuring rehabilitatsiooniteenuste kättesaadavuse kohta Rakvere Haigla näitel. 60% uuringul osalejatest olid alaealised ja nende eest vastasid eestkostjad. Uuringust selgus, et inimesed olid üldjoontes rehabilitatsiooniteenusega Rakvere Haiglas rahul ja kättesaadavus oli hea. 78% vastanutest pidid ootama ainult 1-3 kuud, et teenusele pääseda. (Tohvert, 2015) 2019. aasta Stabiilsusprogrammis ja 2020-2023. aasta Riigi eelarvestrateegias on välja toodud, et rehabilitatsiooniteenuse kättesaadavust parendatakse, süsteemi muudetakse efektiivsemaks ning vajaduspõhisemaks. Vaadatakse üle korraldus ja viiakse sisse muudatusi mis lihtsustaksid rehabilitatsiooniteenuse kättesaadavust. (Rahandusministeerium, 2019)

1.7 Probleemid teenuste osutamisel ja võimalikud lahendused

Tugiisikute leidmine on raske, kuna tööle võetakse enamasti töövõtulepinguga ja palk on madal. Töövõtulepingu puhul puuduvad sotsiaalsed garantiid, mistõttu annavad paljud puudega laste hooldajad ise tugiisikule palgalisa, et ära hoida olukord, kui tugiisik peab ootamatult väikese palga tõttu töölt lahkuma. 2019. aasta uuringust selgub, et 85% hooldajatest on tugiisiku töö kvaliteediga rahul või väga rahul. Rahulolematust hooldajatele põhjustab teenuste kättesaadavus elukoha tõttu ja tugiisiku teenuse vähene tundide arv. Lahendust tugiisikute probleemile nähakse töötingimuste parandamisega, soovitakse muuta tööle asumist, praeguse töövõtulepingu asemel vormistada tööleping ja pakkuda kõrgemat palka.

Teine probleemne koht on transpordilahendus, maakohtades on osaliselt takistatud abivajajateni jõudmine. Transporditeenuse puhul on probleemkohtadeks ka pikad vahemaad ja teenusepakkujate vähesus. Kohalikud omavalitsused on välja toonud, et projekti rahadest on väga vähe osutatud transporditeenust, sest teenuse taotlemine on keeruline, teenus on kallis ja ei ole sobiv koolitranspordiks, kuigi koolitransporti vajatakse kõige rohkem. Lahendusena on kohalikud omavalitsused leidnud muid lahendusi, pakkudes ise transporditeenust või hüvitanud sõidukulud.

Teenuse parandamiseks on tehtud ettepanek muuta teenuse korraldus paindlikumaks ja vaadata üle teenusele pääsemise tingimused. (Civitta, 2019)

Lapsehoiuteenusega ollakse üldjoontes rahul, kuigi teenuse maht võiks olla suurem ja sõltuda rohkem lapse ja hooldaja vajadustest. Probleemne on lapsehoidjate ettevalmistus. Hoidjatel puuduvad spetsiifilised teadmised puudega lapse toetamisest ja erivajadustest. Sellest tulenevalt hakatakse hoidjatele korraldama täiendkoolitusi. (Civitta, 2019)

Puudega lapse perre sündimine tekitab perekonnas kriisi, kogu pere, ehk süsteemiteooria järgi – süsteem, on segi paisatud. Perekonna ja lapse toetamiseks pakuvad kohalikud omavalitsused ja riik erinevaid toetusi ja teenuseid. Läbi kasutatavate teenuste ja toetuste saab perekond hakata taas ühtse süsteemina toimima, sest inimest rahuldav elu sõltubki keskkonna süsteemidest. Teenustena peab iga kohalik omavalitsus pakkuma puudega lapsele tugiisikuteenust, lapsehoiuteenust ja sotsiaaltransporditeenust, muud teenused, mida kohalik omavalitsus võib pakkuda, on vabatahtlikud. Riik pakub omalt poolt rehabilitatsiooniteenust ja abivahenditeenust. Teenuste pakkumise puhul on erinevaid probleeme, levinumad probleemid on tugiisikute puudumine, sest tööle võetakse enamasti töövõttulepinguga, mistõttu puuduvad tugiisikul sotsiaalsed garantiid ja palk on madal. Lisaks on probleeme sotsiaaltranspordiga maakohtades, transporditeenus on kallis ja teenuse taotlemine aeganõudev ning mahukas. Lapsehoiuteenuse puhul on probleeme lapsehoidjate ettevalmistusega.

2 SENSOORSE- JA LIIKUMISPUUDEGA LAST TOETAVAD TEENUSED JA LIGIPÄÄSETAVUS RAKVERE LINNAS

Teises peatükis on toodud välja Rakvere linnas pakutavad sotsiaalteenused ning ligipääsetavus Rakvere linnas nii füüsilisel kujul kui ka infole ja kommunikatsioonile, lisaks on välja toodud Euroopa Sotsiaalfondi projekti lõppemise mõjud ning kohalike omavalitsuste valmisolek teenuseid täies mahus üle võtma.

2.1 Sotsiaalteenused ja toetused Rakvere linnas puudega lapsele ja perele

Üks esimesi teenuseid, mida pere võiks vajada on sotsiaalnõustamise teenus, seda ka Rakvere linn pakub. (Kutser, 2017) Puudega lapse perre sündimine või lapse raske haigus muudab terve pere elu. Iga laps vajab palju tähelepanu, puudega laps vajab seda veel enam. Lapsevanemal või hooldajal, kes ei ole eelnevalt puudega last kasvatanud, puuduvad üldjuhul teadmised elukohajärgse kohaliku omavalitsuse pakutavatest teenustest ning toetustest. (Sotsiaalministeerium) Sotsiaalnõustamisel antakse isikule vajalikku teavet sõltuvalt tema probleemist ja soodustatakse edaspidist toimetulekut. (Kutser, 2017)

Järgmise teenusena pakub Rakvere linn tugiisikuteenust. Teenust osutab Rakvere Sotsiaalkeskus, mis on Rakvere Linnavalitsuse hallatav sotsiaalhoolekande asutus. Sotsiaalkeskus osutab teenuseid isikutele, kelle elukohaks on rahvastikuregistris märgitud Rakvere linn. Lisaks tugiisikuteenusele on võimalik Rakvere Sotsiaalkeskusest saada sotsiaaltransporditeenust ja õpilase arengut toetavaid tugispetsialisti teenuseid. (Rakvere Sotsiaalkeskus) Lisaks on Rakvere Sotsiaalkeskuses olemas eripedagoog, kes teeb koostööd nii lasteaedade, erinevate spetsialistide kui ka lapsevanematega. Eripedagoog annab tuge ja nõu ka lapse kasvatamise küsimustes. Sotsiaalpedagoog teeb koostööd Rakvere linna munitsipaallasteaedadega – Triinu, Kungla ja Rohuaia lasteaia ja lapsevanematega, vajadusel muude spetsialistidega, et leida lapsele parimad lahendused. (Rakvere Sotsiaalkeskus)

Lisaks ülalmainitud teenustele on võimalik saada tasuta Rajaleidja teenust ja perepsühhoterapeudi ja psühholoogilise nõustaja teenust. Need on täiendavad teenused ja neid ei osutata Rakvere Linnavalitsuses ega Rakvere Sotsiaalkeskuses, küll aga on nende asutustega koostöö, mis võimaldab perel, kes elab Rakvere linnas, saada neid teenuseid tasuta. (Suun-Deket, 2022)

Abivahendi soetamiseks on võimalik Rakvere linnast taotleda ühekordset sotsiaaltoetust. Ühekordne sotsiaaltoetus on täiendav toetus, see tähendab, et toetust makstakse isiku või pere hädavajalike

kulude hüvitamiseks juhul kui kulusid ei ole võimalik kompenseerida mõne teise riikliku või kohaliku omavalitsuse eelarvest makstavate toetustega. Õigus selle toetuse taotlemiseks on:

- vähekindlustatud üksikisikul või perel;
- sügava puudega isikul;
- raske puudega isikul (ortopeediliste, invatehniliste ja muude abivahendite ostmiseks või üürimiseks).

Ortopeediliste, invatehniliste ja muude abivahendite ostmiseks saab toetust taotleda kuni neli korda aastas. Kuni 100 euro ulatuses abivahend kompenseeritakse 80%, erandkorras hüvitatakse abivahend ka 100%. Lisaks saab toetust taotleda ka eriarsti visiiditasude katteks ning eriarsti visiidile sõiduks sõidukulude kompenseerimiseks. (Rakvere Linnavolikogu, 2021)

Kui mõni kohalik omavalitsus pakub eluruumi kohandamist teenusena, siis Rakvere linn pakub puudega isiku eluruumi kohandamise toetust. Toetusega toetatakse liikuvusega seotud probleemide parandamist, näiteks eluruumi sissepääs. Lisaks hügieenitoimingute parandamist ja köögitoimingute parandamist. Toetus on ühekordne ja toetuse andmisel arvestatakse perekonna sissetulekuid ning eluruumi kohandamise põhjendatust. Toetuse suurus on maksimaalselt 1600€, komisjoni ettepanekul võib piirmäär olla ka suurem. (Rakvere Linnavolikogu, 2021)

Hooldajatoetust on võimalik saada keskmise, raske või sügava puudega lapse hooldajal. Toetus määratakse puude raskusastme kehtivuse lõpptähtajani. (Rakvere Linnavolikogu, 2021)

Rakveres on palju teenuseid, mis võivad puudega lapse perekonda ja last ennast aidata. Paljudel omavalitsustel puudub toetuse või teenuse näol eluruumi kohandamine, Rakveres on see toetusena olemas ja sobib ka alaealise lapse eluruumi toetamiseks.

2.2 Euroopa Sotsiaalfondi projekt

Euroopa Sotsiaalfond (lühendina ESF) on Euroopa Liidu fond, mis aitab tööhõivet toetada. Fondi tegevus hõlmab nii inimestel paremate töökohtade saamist kui õiglasemate tööväljavaadete tagamist. Fondi tegevuse põhimõtteks on investeerida Euroopa inimkapitali ehk töötajatesse, noortesse ja kõigisse töotsijatesse. ESF tegeleb kohalike, piirkondlike ja riiklike tööhõivega seotud projektide rahastamisega. (Euroopa Komisjon) Eestis kasutatakse fondi toetust haridussüsteemi reformimiseks, eesmärk on vähendada koolist väljalangejate arvu. Lisaks luuakse fondi toetuste kaudu paremaid tervishoiu-, lastehoiu-, hoolekande- ja sotsiaalteenuseid. (*ibid.*)

31.12.2022 lõppes ära Euroopa Sotsiaalfondi projekt, mis toetas tugiteenuste (tugiisiku-, lapsehoiu- ja sotsiaaltransporditeenus) pakkumist. Alates 2023. aastast pidid kohalikud omavalitsused tugiteenuste pakkumise ja vajalikus mahus tagamise täielikult üle võtma. Tugiteenuste pakkumine on omavalitsustes erinevalt korraldatud ja info vastava omavalitsuse teenuste kohta on leitav kohaliku omavalitsuse kodulehel. (Sotsiaalkindlustusamet)

Paljud kohalikud omavalitsused on sõlminud koostöö sama teenuseosutajaga, kes 2015-2020 aastatel osutasid teenuseid sotsiaalkindlustusameti hanke kaudu, mõni kohalik omavalitus on leidnud uusi koostööpartnereid. Omavalitsused ise näevad, et tuleb suurendada koostööd valdkondade vahel. Sotsiaalkindlustusametis töötavad projekti koordinaatorid on öelnud, et kohalike omavalitsuste otsused ja tugiteenused on iga aastaga muutunud sisukamaks. Vähenenud on kohalike omavalitsuste ja lapsevanemate pöördumised projekti tiimi poole, sest koostöö kohalike omavalitsustega on välja kujunenud.

Kõige olulisem on, et ükski abivajav laps ei jääks teenusest ilma, seetõttu tuleb tõhustada infovahetust kohalikus omavalitsuses ja kohaliku omavalitsuse ja sotsiaalkindlustusameti vahel. Kohalikes omavalitsustes on mõeldud tugiisikute töö ümberkorraldamise peale, viia tugiisikud kooli õpetaja abideks, et vähendada suurt nõudlust tugiisikuteenuse järele. Mõni vallavalitus on alustanud ka tugiisikute tööle võtmisega töölepinguga, et tagada tugiisikule sotsiaalsed garantiid ja kindel tööaeg. (Rohtla, Omavalitsused valmistuvad puudega laste tugiteenuste projekti lõppemiseks, 2022) Projekti lõppemine ei pruugi tuua kaasa negatiivseid mõjusid ja kohustuslikud teenused peavad omavalitsustes alles jääma, küll aga saavad omavalitsused suure vajaduse korral muid teenuseid kohustuslike teenuste arvelt kärpida.

2.3 Ligipääsetavuse mõiste

Ligipääsetavus tähendab, et erinevate vahenditega aidatakse kõrvaldada või vähendada igapäevaelu takistusi. Ligipääsetavuse korral on tegemist valdkondade ülese printsiibiga, mille ellu viimine võimaldab kõigil osa saada kultuurist, infost ja ühiskonnaelust. Ligipääsetavust võib jagada füüsiliseks-, digi- ja sotsiaalseks. Antud uuringus keskendutakse kahele esimesele, mis on aluseks ka sotsiaalsele kaasatusele.

Puuetel on erinevad vajadused ligipääsetavuse osas, nii ehitusliku keskkonna, välialade kui ka info ja kommunikatsiooni puhul. Iga uue algatuse puhul, tuleb algfaasis mõelda läbi, kuidas saaksid erinevad kasutajad keskkonnas või inforuumis hakkama. (Epikoda, 2020) Ligipääsetavus tähendab, et läbi

erinevate vahendite luuakse võimalus kõrvaldada või vähendada igapäevaelu takistusi. (Puuram, 2022)

Puudega inimeste ligipääsetavuse saab tagada nii abivahenditega kui ka kohandades keskkonda, teenuste osutamist, info edastamise viise ja suhtlemist. Abivahendid lõputöös käsitletavatele puuetele on toodud välja peatükis 1.3. ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioonis artiklis 9 on kirjas, et puuetega inimestel oleks võimalus iseseisvaks eluks ja täielikuks osalemiseks ühiskonnas, peavad riigid tagama juurdepääsu füüsilisele keskkonnale, transpordile, teabele, avalikele rajatistele ning teenustele nii linnapiirkondades kui maal. See tähendab, et riik peab rakendama erinevaid abinõusid ja kehtestama avalikele rajatistele ja teenustele juurdepääsu miinimumnõuded. (Eesti Puuetega Inimeste Koda, 2013)

„ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon ja puuetega inimeste õigused Eestis“ dokumendis on välja toodud, et juurdepääsetavus peab kõigil olema ehitistele ja hoonetele, ühistranspordile ja teele, eluasemele, töökohale ja informatsioonile. Ehitusseaduses § 3 lg 9 on öeldud, et ehitise ja ehitise üldkasutatavad osad, ruumid, alad peavad olema juurdepääsetavad ja kasutatavad liikumis-, nägemis- ja kuulmispuudega inimestele kui ehitise otstarve seda eeldab. Üldkasutatava ehitise alla kuuluvad haiglad, tervishoiu- või hoolekande asutused, õppeasutused, juriidilised-, sotsiaalsed-, kaubandus-, majutus-, toitlustusteenused. Selle alla kuuluvad ka tänavad, haljasalad, mänguväljakud ja väljakud. Lisaks peavad ligipääsetavad olema ka tänavad, kõnniteed, parklad, trepid, tualettruumid jne. Informatsiooni edastatakse enamasti läbi interneti, näiteks asutuste kodulehekülgedel. Informatsiooni kätte saamiseks on puudega inimestel erinevad abivahendid, kuid leheküljed peavad ise olema varustatud piisavalt hästi, et abivahendid ka toimiksid. (Eesti Puuetega Inimeste Koda, 2013) Liikumispuudega inimese puhul on oluline, et hoonesse pääseks trepi asemel kaldteest ja kaldtee oleks piisavalt lai, et seal saaks ka vajadusel ümber pöörata. Uksed peaksid olema kergesti avatavad ja avanema taha poole ehk ruumi sisse, vastasel juhul on ratastoolis inimesel väga raske ust avada. (Mednick, 2007, lk 109-112)

2019. aastal lõi Eesti valitsus koostöös sotsiaalministeeriumiga ligipääsetavuse rakkerühma. Rühma eesmärk oli välja töötada ettepanekud, mis toetaksid ligipääsetavuse tagamist. Ettepanekuid ja meetmeid oodati nii erasektori kui avaliku sektori ligipääsetavuse vaatepunktist. Eesmärgiks oli võetud, et ühiskond peab olema täielikult ligipääsetav kõigile inimestele 2035. aastaks. Rakkerühma kuulusid erinevad ministeeriumid, riigiasutused ja kohaliku omavalitsuse ning kolmanda sektori esindajad. Rakkerühma eest vastutas riigikantselei ja ülesannete tähtaeg oli 2021. aasta juulis. (Epikoda, 2020)

Rakkerühm leidis, et kuigi uuetele hoonetele kehtivad ligipääsetavuse miinimumnõuded, siis leidub ka palju neid hooneid, mille ligipääsetavuse nõudeid pole täidetud. Enamasti olid need hooned elukondlik kinnisvara. Rakkerühma ettepanek oli seetõttu kehtestada miinimumnõuded uuetele kortermajadele ja luua kõikidele hoonetele kehtiv ligipääsetavuse märged. Loodetakse, et ligipääsetavuse märgis, sarnaselt energiasäästumärgisele, muutub turgu suunavaks kvaliteedinäitajaks. Ühistranspordi osas leidis rakkerühm, et tuleb renoveerida arvukalt ühistranspordi peatuskohti ja võtta kasutusele vaid madala ehk ilma astmeteta sisenemisega bussid. Edaspidi tohib hankida ainult madala sisenemisega sõidukeid, mis tasapisi hakkavad asendama tänaseid kõrge sisenemisega busse. Vaadati üle ka meedia ja e-teenuste ligipääsetavus. Tehti mitmeid ettepanekuid, et kõik riigi veebilehtede ja e-teenuste tellijad oleksid edaspidi teadlikud veebi ligipääsetavusest ja arvestaksid sellega oma töös. Veebi ligipääsetavuse üle teostatakse järelvalvet Tarbajakaitse ja Tehnilise Järelvalve Ameti poolt. (Parts, 2021)

Ühtekuuluvuspoliitika fondide võrdõiguslikkuse kompetentsikeskuse lehel on väljatoodud kontrollküsimused, et mõista, kas hoone või ruumid on puudega inimese jaoks ligipääsetavad.

Küsimused, mis on koostatud liikumispuudega inimese vajadusi arvestades:

Sisenemine:

- kas hoone sissepääs on treppideta?
- kas trepi mõlemal poolel on käsipuu?
- kas hoone sissepääsu juures on kaldtee (kalle mitte suurem kui 6%)?
- kas uste ees on ratastoolile vajalik ja takistusteta pööramisruum?
- kas uks avaneb ja sulgub automaatselt?
- kas uks on piisavalt kerge, et seda avada ratastoolis?
- kas ukseingini ulatub ratastoolis?
- kas uksekell asub piisavalt madalal?
- kas teenindajad aitavad vajadusel sisenemisel?

Liikumine ja viibimine siseruumides:

- kas kõikjale on võimalik ligi pääseda (ei ole treppe, astmeid)?
- kas ukseid on lävepakkudeta?
- kas ruumidesse viivatest ustest vähemalt ühest pääseb läbi ratastooliga?
- kas lift on piisavalt suur ratastooli jaoks? kas liftinupud on ka ratastoolikasutajale kättesaadavas kõrguses?

- kas on olemas invatualett?
- kas riidehoius on madalaid nagisid?
- kas vähemalt mõni teeninduslett/laud on piisavalt madal ka ratastooliklientidele?
- kas ruumis on piisav valgustus?

Järgnevad küsimused annavad aimu, millele tuleks tähelepanu pöörata vaegnägijate puhul:

Sisenemine

- kas treppide algus ja lõpp on märgitud värvikontrastiga?
- kas treppide alguses on kasutatud teistsuguse pinnaga materjale?

Liikumine ja viibimine siseruumides

- kas üldvalgustus on piisav, aga mitte pimestav?
- kas hoones on suure tekstiga viitasid?
- kas lifti juhtnupud on reljeefsed ja varustatud pimekirjaga?
- kas liftis on häälteavitus?
- kas on juhtviitu või reljeefkaarte, mida saab kompida?
- kas on olemas audiogiid/suuline juhendamine?

Lisaks on toodud välja küsimused, mille abil kontrollida, kas hoone või ruum on sobiv vaegkuulijale:

Sisenemine

- kas fonoluku või tõkkepuu avamisel on mõeldud kuulmispuudega inimesele?
- kas oluline info on esitatud visuaalselt või tekstina?

Liikumine ja viibimine siseruumides

- kas ruumis on piisavalt vaikne (ei ole liigset taustamüra)?
- kas ruum ei kaja?
- kas on ruumis kasutatud pehmeid, heli neelavaid materjale?
- kas on olemas müravaba ruum, kus puhata?
- kas teenindusletis/saalis/nõupidamisruumis on silmusvõimendi?
- kas õppeklassis on fm-süsteem?

Teenindus

- kas teenindajad oskavad suhelda vaegkuuljaga?

- kas teenindaja on näoga vaegkuulja poole?
- kas teenindaja räägib aeglaselt ja selgelt?

Need küsimused näitavad, millega võiks arvestada, et ka puudega inimene end mugavalt ja vabalt tunneks. (Sotsiaalministeerium - kompetentsikeskus) Puudega inimeste jaoks on oluline, et kogu elu oleks võimalikult ligipääsetav. Ligipääsetavus hõlmabki ligipääsu igale poole – internetileheküljed, tänavad, hooned, üritused.

2.4 Füüsiline ligipääsetavus Rakvere linnas

Rakvere Linna arengukavas aastateks 2021-2030 on välja toodud visioon aastaks 2030. Visioonis on kirjas, et 2030. aastaks on Rakvere linnaruum ja avalikud hooned erivajadusega inimestele ligipääsetavad ning avalikud teenused võrdselt kõigile kättesaadavad. Visiooni elluviimiseks on välja toodud abistavad tegevused, milleks on hoonete rekonstrueerimise ja ehitusprojektide koostamisesse kaasata sihtgruppide esindajad, ka jätkatakse eluruumide kohandamist puudega inimestele, et tagada igapäevaelu toimetulek oma kodus. (Rakvere Linn, 2021)

2021. aastal Rahandusministeeriumi poolt läbiviidud omavalitsuste küsitluses selgus, et rahul ollakse kohandatud eluruumi tagamise korraga, sotsiaaltranspordiga ja Lääne-Virumaa Keskraamatukogu ligipääsetavusega. Ligipääsetavuse käsitlust arengukavas hindas omavalitsus ise seatud küsimuste põhjal ja Rakvere Linna ligipääsetavuse süsteemsus sai null punkti. Puudub eraldi arengu- või tegevuskava ning üldises arengukavas on ligipääsetavust käsitletud vähe – puuduvad valdkonnale seatud mõõdikud ja ligipääsetavusega seotud probleeme ei ole piisavalt analüüsitud ning seatud eesmärgid ja tegevusi. Lisaks puudub ligipääsetavuse komisjon. (Teenustasemed omavalitsuseti - Rakvere linn, 2021)

2020. aastal valmis ka Rakvere Vallimäe Vabaõhukeskus, kus oli esialgu liikumispuudega inimestel võimatu liikuda. Puudusid ka WC-d, kuhu liikumispuudega inimene saaks minna. Eesti Liikumispuudega Inimeste Liit võttis ühendust nii projekti eest vastutava firmaga kui ka abilinnapeaga. Selgus, et tegu oli projekteerimisveaga, ning tänaseks on see kõrvaldatud. Nüüdseks on olemas on ka inva WC-d. (Eesti Puuetega Inimeste Liit, 2020)

Ligipääs Lääne-Virumaa Keskraamatukogule on raamatukogu kodulehel välja toodud. Liikumispuudega lugeja saab raamatukokku siseneda kaldtee abil, korruste vahel võimaldab liikumist lift ja olemas on ka WC sobiva varustusega. (Lääne-Virumaa Keskraamatukogu, 2022)

Rakvere Linnavalitsuse kohta kodulehel info puudub, seega ei ole võimalik puudega inimesel eelnevalt välja uurida, kas füüsiline ligipääsetavus on tagatud. (Rakvere Linnavalitsus)

Rakvere Haiglas on liikumispuudega inimeste jaoks kaldtee ja hoones sees saab liikuda lifti abil. Eraldi tingimusi ei ole kohandatud nägemis- ja kuulmispuudega isikutele. (Rakvere Haigla)

Info füüsilise ligipääsetavuse kohta puudub Rakvere linnas asuvate koolide kohta.

MTÜ Lääne-Virumaa Puuetega Inimeste Koda on uurinud ligipääsetavust projekti raames. Projekti töörühm leidis, et mitmes kohas olid kaldteed kas katki või puudusid täielikult, ka ei olnud igal pool käsipuid. Lisaks olid mitmel hoonel ukse, mis takistavad ratastooliga hoonesse sisenemist. Eraldi toodi välja erinevused vanade ja uute hoonete vahel. Märgiti, et uute hoonete puhul on ligipääs pigem hea, seevastu vanu hooneid ümber ehitada ei taheta ja ligipääs vanematesse hoonetesse pigem halvem. (Kanna, 2020) Füüsiline ligipääsetavus on lisaks ka oluline nii vanemaealistele, noortele emadele, ajutiselt töövõimetutele, traumadega inimestele – kõigile.

2.5 Ligipääsetavus infole ja kommunikatsioonile Rakvere linnas

2021. aastal tegi Sotsiaalkindlustusamet kohalike omavalitsuste seas kodulehtede seire, eesmärgiga suunata kohalikke omavalitusi oma kodulehti täiendama. Seirest selgus, et Rakvere linna kodulehel puudus info füüsilise ligipääsetavuse kohta ja info ei olnud kättesaadav erivajadusest lähtuvalt näiteks vaegnägijatele ja vaegkuulijatele. Kolmeteistkümne teenuse peale oli vastava teenuse info leidmine lihtne kolme teenuse puhul, vaid ühe teenuse puhul oli leitav teenuse määrus ja kolme teenuse puhul oli olemas teenuse kirjeldus. Rakvere linn paigutati seire tulemusena ligipääsetavuse suhtes väga kriitilisse gruppi, kuhu kuuluvad veel lisaks 12 teist omavalitsust. (Sotsiaalkindlustusamet, 2021)

Rakvere linn pakub vajalikke teenuseid, kuid ligipääsetavusega on tehtud vähe tööd. Viimase paari aasta arengukavades on ligipääsetavusega seoses vaid üks lause ning eesmärk ja ülesanne. Ligipääsetavusele ei ole väga suurt rõhku pandud. Kohalikes omavalitsustes tõhustatakse infovahetust ja korraldatakse ümber näiteks tugiisikute tööd, et kohalikud omavalitsused saaksid teenuseid siiski täies mahus lastele edasi pakkuda ja ükski abivajav laps ei jääks teenusest ilma.

3 UURIMUSE EESMÄRK, ÜLESANDED JA METOODIKA

Antud peatükk annab ülevaate lõputöö kavandamisest. Peatükis on välja toodud uurimuse probleemi püstitus, eesmärgid ja uurimisülesanded. Lisaks selgitatakse lõputöö metoodikat, andmete kogumisviisi, analüüsi ning valimit ja konfidentsiaalsuse rakendamist.

3.1 Probleemi püstitus ja uurimuse eesmärgiseade

Puudega laste arv ei kahane, pigem on aastate jooksul tõusnud ja aina rohkem on vaja kasutada teenuseid ja toetuseid, mis on mõeldud puudega laste ja nende perekonna toetamiseks. Et perekond terviku ja ühtse süsteemina toimiks, on riik ja kohalikud omavalitsused kohustatud pakkuma teatud teenuseid ja toetusi. Erinevatel kohalikel omavalitsustel on teenused erinevad ja erinevus on ka kättesaadavuse ning kvaliteedi vahel. Toetused ja teenused ei ole automaatsed, selleks et perekond vajaliku teenuse või toetuse saaks, on vaja esitada avaldus ja uurida, millised võimalused on kohalikus omavalitsuses, kus laps elab. Ka lõppes 2022. aastaga Euroopa Sotsiaalfondi projekt, mis toetas tugiteenuste pakkumist ja 2023. aastast võtsid kohalikud omavalitsused tugiteenuste pakkumise täies mahus üle.

Lõputöö eesmärk on analüüsida riigi ja Rakvere linna poolt liikumis- ja/või sensoorse puudega lapse abistamiseks pakutavaid toetusi, teenuseid, teenuste kättesaadavust ning võimalikke probleemkohti pere toetamisel. Antud teema uurimiseks ja eesmärgi täitmiseks on koostatud uurimisülesanded:

- analüüsida riigi ja Rakvere linna poolt pakutavaid toetusi ja teenuseid lapse ja pere abistamisel lähtuvalt puudest ning rahulolu teenustega;
- analüüsida Rakvere linna keskkonda kui tervikut liikumis- ja sensoorse puudega lapse jaoks ligipääsetavuse suhtes;
- analüüsida, kas ja kuidas on muutunud kohalike omavalitsuste teenused Euroopa Sotsiaalfondi toetuste lõppemisega.

3.2 Andmete kogumise ja andmeanalüüsi metoodika

Lõputöös on kasutatud kvalitatiivset uurimisviisi, sest autori eesmärk on uurida milline on tegelikkus. Uuring ei põhine mõõtmistulemustel nagu kvantitatiivse uuringu puhul, vaid olulisem on inimeste arvamus, kogemus ja arusaam ja uuritakse inimesi ning süsteeme. (Õunapuu, 2014) Antud uurimuse

kontekstis uuritakse perekondi reaalses situatsioonis ehk perekondi, kes elavad Rakvere linnas ja kelle peres kasvab puudega laps.

Kvalitatiivne uuring hõlmab endas mitte-numbrilist analüüsimist. Andmeid saab koguda nii intervjuu, fotode, videote kui teksti teel ja analüüsimiseks kasutatakse tavaliselt sobivat sotsiaaltöö teooriat. (Mcleod, 2019)

Lõputöös kogutakse verbaalseid andmeid ehk andmeid läbi intervjuude. Intervjuu on eelnevalt kavandatud ja intervjuerija on põhjalikult teemaga tutvunud. Intervjuud sobivad antud lõputöösse hästi, kuna uuritakse väikest arvu inimesi, küsimused on enamasti avatud ning teema on tundlik. (Laherand, 2008) Pered on leitud läbi erinevate ametnike, autori tuttavate ja Rakvere linna asutuste juhtkondade kaudu. Intervjuud viidi läbi silmast-silma kohtudes ning telefoni teel. Vestluse paremaks toimimiseks ja uurimisülesannete täitmiseks on loodud intervjuud abistavad küsimused. Intervjuu läbiviimiseks varuti piisavalt aega. Keskmise intervjuu pikkus oli 20-35 minutit. Nii intervjuud kui telefonivestlused salvestati nutitelefoni helisalvesti rakendusega.

Autor eelistas intervjuud kolmel põhjusel:

- intervjuu annab võimaluse uurida väikest arvu inimesi;
- intervjueritaval on võimalus rääkida rohkem, kui uurija on palunud;
- intervjueritavale on antud võimalus väljendada ennast võimalikult vabalt.

Küsimused on ära jaotatud rühmadesse – üldandmed, riiklikud teenused ja toetused, kohaliku omavalitsuse teenused ja toetused ja ligipääsetavus.

Intervjuuks ettevalmistatud küsimused jaotuvad nelja erinevasse plokki:

I Üldandmed;

II Riiklikud teenused ja toetused ning rahulolu;

III KOV teenused ning rahulolu;

IV Ligipääsetavus.

Andmeid analüüsitakse läbi transkribeerimise ehk helisalvestis muudetakse tekstiks. Transkribeerimine aitab autoril otsustada, millised andmed on uurimuse seisukohalt olulised ja milliseid andmeid uurimuses kasutatakse. Küsimused ja vastused on kategoriseeritud (Linno)

Läbi viiakse intervjuude sisuline analüüs, kus kirjutatakse välja empiirilise uuringu jaoks kategooriate kaupa tähtsamad tsitaadid, keskendutakse ka sellele, mida intervjuuerija ei küsinud, vaid mida intervjueeritav ise oluliseks pidas ja juurde rääkis.

Teksti ja analüüsi illustreerimiseks kasutatakse vastajate iseloomulikumaid vastuseid, mis esitatakse kaldkirjas, kodeeritakse ja väljajätteline osa märgitakse /.../ märgiga.

3.3 Valimi kirjeldus ja konfidentsiaalsusega arvestamine

Valim on koostatud eesmärgipäraselt ehk sisulise kriteeriumi põhjal. Lisaks on valimi puhul arvestatud ka valimi kättesaadavusega, kuna tundlikel teemadel ei soovi paljud inimesed rääkida. (Õunapuu, 2014) Valimisse kuulub 8 lapsevanemat, kes elavad Rakvere linnas ja kelle peres kasvab sensoorse- ja/või liikumispuudega laps. Töö autor ei avalda rohkemat informatsiooni lõputöös osalevate inimeste kohta, kuna see võib osalisi kahjustada. Intervjuudest saadud info edastamisel nimesid ei kasutata, vaid vastajad märgitakse uuringus koodidega. Anonüümsuse tagamiseks on puudega last hooldav lapsevanem asendatud tähemärgiga LV ja numbri koodidega 1-8, mis näitab küsitletava järjekorranumbrit: LV1, LV2, LV3, LV4, LV5, LV6, LV7, LV8.

Valimi saamine osutus autori jaoks raskeks, sest tegemist on konfidentsiaalse info ja raske teemaga. Valimi saamiseks võttis autor kõigepealt ühendust kohaliku omavalitsusega, kuid andmeid ega kontakte sealt saada ei õnnestunud ja eraldi inimestelt uurimine, kas nad oleksid valmis osalema intervjuus, oleks olnud kohaliku omavalitsuse jaoks liiga mahukas töö. Autor sai kohalikust omavalitsusest soovitusi, kellega ühendust võtta. Autor võttis intervjueeritavate saamiseks ühendust Rakvere linnas asuvate lasteaedade ning koolidega ja tuttava sotsiaalvaldkonnas töötava isikuga. Lisaks sai autor valimisse lapsevanemaid ka läbi paari intervjueeritava, kes teadsid ka teisi sarnases olukorras olevaid perekondi ja uurisid kas nad sooviksid intervjuus osaleda. Seega kasutati ka nn lumepallimeetodit.

4 UURIMISANDMETE ANALÜÜS JA JÄRELDUSED

Peatükis tuuakse välja intervjuudest saadud tulemused ja analüüsitakse andmeid. Andmete analüüs sisaldab uurimistulemusi, autori poolt tehtud järeldusi ja intervjuueeritute tsitaate. Tsitaadid on lisatud analüüsi ilmetamiseks ning märgitud kursiivkirjas ja jutumärkides. Lähtuvalt uurimisülesannetest ja lõputöö eesmärgist, kujunesid analüüsi käigus välja järgmised teemad:

- üldandmed;
- riiklikud teenused ja toetused ning rahulolu;
- kohaliku omavalitsuse teenused ja toetused ning rahulolu;
- ligipääsetavus.

4.1 Üldandmete kirjeldus

Uurimuse käigus intervjueriti kaheksat lapsevanemat, kes hooldavad sensoorse- ja/või liikumispuudega last ning kelle registreeritud elukoht on Rakvere linnas. Küsimused, mida intervjueeritavatelts küsiti, on välja toodud LISA1 peatükis. Küsimused olid töö autorile abiks intervjuu läbiviimisel ja olid koostatud lähtuvalt uurimuse eesmärgist.

Tabel 1. Üldandmed

Kodeerimistähis	Lapse vanus	Lapse sugu	Puudeliik ja raskusaste	Millal puue tuvastati?
LV1	10a	Mees	Sügav liikumispuue, raske nägemispuue	Sünnipärane
LV2	8a	Naine	Sügav liikumispuue	Sünnipärane
LV3	6a	Mees	Raske liikumispuue	Sünnipärane
LV4	7a	Naine	Sügav liikumispuue, keskmine nägemispuue	Sünnipärane
LV5	5a	Naine	Sügav kuulmispuue	Sünnipärane
LV6	10a	Mees	Sügav liikumispuue	Traumajärgne
LV7	7a	Mees	Raske liikumispuue	Sünnijärgne
LV8	6a	Naine	Raske liikumispuue, raske nägemispuue	Sünnijärgne

Ülaltoodud tabelis on välja toodud info, mis on saadud üldandmete küsimuste plokist. Kaheksa lapse seast ühel lapsel on puue tekkinud traumajärgselt, seitsmel lapsel on puue sünnipärane. Kõige rohkem on esindatud liikumispuue, kas ainsa puudena või lisaks mõnele teisele puudele – seitsmel lapsel kaheksast on määratud liikumispuue. Kuulmispuue on määratud kaheksast küsitletust ühele lapsele ning kolmel lapsel kaheksast nägemispuue.

Lisaks lasti intervjuueeritavatel omal soovil rääkida lapse puude avastamise hetkest, et mõista, kuidas elu muutus, kui saadi teada lapse puudest. Puudest teada saamine võib kogu perekonna senise elu peapeale pöörata, inimesed ei pruugi teada, kuidas edasi toimida ja millest alustada. Enamus lapsevanemaid ei ole kohe alguses teadlikud teenustest ja toetustest ja vajavad nõustamist ning igakülgset abi edaspidises elus. Süsteemiteooria põhineb arusaamal, et perekonna edaspidiseks toimimiseks vajatakse erinevaid süsteeme - mitteformaalseid süsteeme, formaalseid süsteeme ning ühiskonna poolt loodud süsteeme. Mõne süsteemi puudujäägi puhul, võib perre saabuda suurem kriis ja teadmatus. (Bertalanffy, 1968) Ka intervjuud kinnitasid süsteemide vajalikkust ja väga oluliseks peetakse tugivõrgustiku olemasolu, tugivõrgustikku mainisid üle poolte lapsevanematest. Tugivõrgustikku võivad kuuluda nii pereliikmed, sõbrad, sugulased aga ka ametnikud – sotsiaaltöötajad, nõustajad, arstid, tugispetsialistid. Seega on tugivõrgustik süsteemiteooriaga tihedalt seotud. Süsteeme on kolme erinevat liiki aga tugivõrgustikku võivad kuuluda isikud kõikidest süsteemidest. (Sellenberg, 2018) LV1 tõi välja, et algus oli väga raske, aga olemasolev tugivõrgustik oli abiks.

„Tulime toime, aga väga raske oli. Õnneks oli meil tugivõrgustik olemas“ (LV1)

Intervjuul osalejatest mõnel puudus esialgu tugivõrgustik, mis muutis alguses lapse puudest teadasaamise veel raskemaks. LV2 räägib tugivõrgustiku puudumisest ja keerulisest vaimsest tervisest. Tema sõnul hakkas olukord paremaks minema, kui ta hakkas tugivõrgustikku taastama ehk tema elus oli ühe süsteemi puhul suur puudujääk ja see mõjutas ka teisi süsteemi osasid ning teda ennast. Ühe süsteemi osa muutumisel mõjutab see muutus ka teisi süsteemi osasid, mille tagajärjel muutuvad ka teised süsteemid. Iga süsteemis olev puudus või keeruline olukord suurendab keerulisust ka teiste süsteemide jaoks. (Payne, 2005, lk 145) LV2 sõnas, et tal esialgu puudus tugivõrgustik ja seetõttu oli väga raske, kuid kui ta hakkas tugivõrgustikku taas tekitama, läks olukord kergemaks.

„Tugivõrgustik esialgu puudus, sest olin ise kõigist raske depressiooni tõttu eemaldunud. Rahaliselt oli keeruline, vaimselt keeruline. Nii pea kui hakkasin taas tugivõrgustikku taastama, hakkas olukord paremaks minema“ (LV2)

Mõned intervjuueeritavad tõid välja ka asjaolu, et teistele lastele jäi vähem aega ja nad said vähem tähelepanu. Puudega lapse sündides kulub suur osa ajast sündinud lapse peale, tuleb tegeleda dokumentatsiooniga, hakata puuet taotlema, otsida vajalikud teenused ja tegeleda muu igapäevaeluga. Seetõttu võivad kannatada aga vanemad lapsed, kes ei pruugi nii hästi mõista põhjust, miks uue lapsega nii palju tegeletakse ja neid unarusse on jäetud.

„Kõige rohkem kannatas lapse vanem vend, kes ei saanud kahjuks väikse venna kõrvalt nii palju tähelepanu, kui oleks tarvis olnud“ (LV1)

Siinkohal on samuti positiivse aspektina välja toodud tugivõrgustiku olemasolu, näiteks vanavanemad, kes saavad alguses tegeleda vanema(te) lapse/lastega.

„Kõige raskem oli vanematel lastel kes ei saanud enam nii palju tähelepanu. /.../ Õnneks on pereisal väga head suhted enda vanematega ja vanemad lapsed elasid mõnda aega vanavanemate juures.“ (LV3)

Intervjuudest tuli välja ka asjaolu, et sotsiaaltöötaja juurde või kohalikku omavalitsusse pöördumine on justkui halb ja näitab inimeste nõrkust ja saamatust oma eluga toime tulla. Enim tuli see välja perekondade juures, kelle elatustase on pigem kõrgem ja kes ütlevad, et tulevad toetustega toime. Kõige rohkem toodi välja häbi- ja läbikukkumise tunnet. Perekonnad tunnevad, et on vanematena läbikukkunud, lisaks süüdistatakse lapse puudes iseennast või enda kaaslast ja seeläbi tekitatakse endale rohkem probleeme juurde. Siiski hetkeseisuga on kõik lapsevanemad, keda intervjueriti, taotlenud lapsele puude ja käinud korduvalt kohalikus omavalitsuses, et abi või nõu saada. See näitab jällegi seda, kui olulised süsteemid meie ümber ja kui raske on sellises olukorras üksinda jääda. LV8 tõi intervjuus välja, et algselt süüdistas vanem iseennast ja last, ta ei mõistnud, miks tal sündis puudega laps ja tundis selle osas piinlikust. Piinlikkust tundis vanem ka kohalikku omavalitsusse minnes aga kui käidud oli siis tundis vanem kergendust ja edasine oli juba lihtsam.

„Juba haiglas olles mõtlesin, et miks minuga selline asi pidi juhtuma. Enda peas süüdistasin nii last kui iseennast ja arstidelegi oli kuidagi ma ei tea.. imelik otsa vaadata. Kuidagi piinlik oli. Järgmine hetk jälle nutsin lahinal, et mis mõttes ma last süüdistan, tema ei ole ju milleski süüdi. /.../ Jube piinlik oli linnavalitsusse minna. Mõtlesin koguaeg sellele, et mis näoga mind seal vaadatakse ja selline vallavaese tunne oli /.../ Ega käidud oli siis sain aru, et selline see elu ongi.“ (LV8)

Kriisisituatsioonis võib palju abi saada ka nõustamise teenusest. Rakvere linn pakub sotsiaalnõustamise teenust, et ükski inimene ei jääks enda murega üksi. Teenus on kõigile

abivajajatele tasuta ja teenuse saamiseks tuleb pöörduda Rakvere Linnavalitsuse sotsiaalosakonda. (Rakvere Linnavolikogu, 2021)

„Meil saabus perre tohutu kriis, süüdistasin ainult meest ja ähvardasin lahutuspaberitega. Lõpuks läksin ise nõustaja juurde /.../ seda teenust pakkus meile Rakvere linn. Siis sain aru, et elu läheb edasi ja kedagi selles süüdistada polegi.“ (LV7)

Teoreetilises osas on töö autor välja toonud ka otoakustiliste emissioonide määramise uuringu, mis teostatakse kõikidele vastsündinutele sünnitushaiglas. Tegemist on kuulmisskriiningu uuringuga, mille abil on võimalik aru saada, kas lapsel võib olla väiksem kuulmislangus või kas laps võib olla kurt. (Tartu Ülikooli Kliinik, 2008) Intervjuus osalejate seas oli üks lapsevanem, kelle lapsel on sügav kuulmislangus ja intervjuus selgus, et tänu OAE uuringule saadi lapse kuulmislangusele varakult tähelepanu hakata pöörama.

„Meil laps ei läbinud haiglas seda kuulmisuuringut ja pidime veel uuringul käima. Alguses googeldasin, et see uuring võib beebil vale tulemust ka anda ja ei arvanud midagi sellest /.../ Tagasi mõeldes eks see keeruline aeg oli aga tänan jumalat, et juba haiglas avastati, et midagi valesti on.“ (LV5)

Puudega lapse sündimisest alates on väga olulisel kohal erinevad süsteemid, tänu millele, saab perekond hakata paremini toimima. Uuringust tuli välja see, kui raske on lapse puude avastamine ja kui tähtis on sellel hetkel haigla, kohaliku omavalitsuse ning tugivõrgustiku olemasolu. Bertalanffy üldises süsteemiteoorias on välja toodud kolme liiki süsteeme: mitteformaalsed süsteemid, formaalsed süsteemid ning ühiskonna poolt loodud süsteemid. (Bertalanffy, 1968) Intervjuudest saadud info kinnitas kõikide süsteemide vajalikkust ja asjaolu, et perekonnal on raskem toimida, kui perekonna elus on mõne süsteemi puhul puudujääk ja ühe süsteemi puudujääk võib tugevalt mõjutada teisi süsteeme ja nende toimimist.

4.2 Riiklikud teenused ja toetused ning rahulolu

Intervjueeritavatelt küsiti, milliseid toetusi laps saab ja kõik lapsevanemad vastasid, et laste- ning puudetoetust. Kaks lapsevanemat mainisid ka, et on taotlenud linnalt ühekordset sotsiaaltoetust, et katta sellega ära lapse eriarsti visiiditasu ja sõidukulud kompenseerida. LV2 on käinud kahel korral sotsiaaltoetust taotlemas, mõlemal korral on olnud vajadus minna Tartusse arstile ja toetuse summast on saadud ära katta nii transpordikulud kui ka arstikulud.

„Olen taotlemas käinud seda toimetuleku.. ei sotsiaaltoetust vist? Kahel korral taotlesin kui Tartus arstil käisime, sellega saigi siis terve selle arstil käigu ära katta. Tartusse läksime enda autoga ja kütuseraha saime ka.“ (LV2)

Lisaks küsiti lapsevanemate arvamust sellest, kas toetused katavad ära lapse vajadused või jääb toetustest väheks. Selle küsimusega läksid vanemate vastused pooleks, oli neid, kes ütlesid, et toetuste suurus on piisav, kui ka neid, kes ütlesid et toetuste suurus ei kata ära lapse vajadusi. LV1 sõnas, et praegu katavad veel toetused ära abivahendi rendi ja ravimite kulu, kuid tema öeldust jäi autorile mulje, et pigem on toetused siiski väiksed ja varsti ei pruugi enam toetustega hakkama saada.

„Abivahendi rendi ja ravimite kulu katavad toetused praegu veel ära.“ (LV1)

Üks lapsevanem tõi välja, et toetustest saab puudega lapse vajadused kaetud, aga teised lapsed saavad seetõttu vähem. Lapsevanemal on neli last ja seetõttu saab ta ka lasterikka pere toetust, kuid siiski on vanemal tunne, et teised lapsed saavad toetusest väiksema osa või nende peale saab vähem kulutada.

„Toetustega selles mõttes saan hakkama, et meil on neli last. Kui kõikide laste toetused kokku panna siis tulen toime, aga ainult LAPSE NIMI puudetoetuse ja lastetoetusega ma kõiki vajadusi katta ei suudaks. Teised lapsed saavad küll enda toetusi praegu vähem aga selline on elu. Tuleb leppida“ (LV4)

Lapsevanematelt, kes ütlesid, et toetused ei kata ära lapse vajadusi, küsis intervjuuerija ka ühekordse sotsiaaltoetuse kohta. Lapsevanemate vastused antud küsimusele kattusid, toodi välja, et toetuse taotlemise protsess on liiga ajakulukas muude tegevuste kõrvalt ning on tekkinud arusaam, et toetuse summa on liiga väike, et selle pärast vaeva näha. LV6 sõnul ei ole ta selle toetuse kohta ka uurinud, sest ta arvab, et toetuse summa on väga väike.

„/.../ minu arust on need toetused naeruväärselt väiksed. Ma ei ole küll selle kohta ka väga uurinud aga mõtlen üldiselt. Toetused on ju väiksed“ (LV6)

Üks lapsevanem ei olnud ühekordsest sotsiaaltoetusest kuulnudki, sest tema sõnul ei ole keegi talle seda pakkunud. Intervjuuerija selgitas lapsevanemale, et teenuseid ja toetusi ei pakuta kellelegi ilma, et inimene ise soovi ei avaldaks. See tundus lapsevanema jaoks pigem ebameeldiv, et peab minema kuskilt raha küsima ja sõnas, et see tekitab tunde nagu käiks võlgu võtmas.

Suur tähtsus puudega lapse elus on rehabilitatsiooniteenusel. Intervjuueritavatest lapsevanematest kõikide lapsed saavad rehabilitatsiooniteenust ja rahulolu selle teenusega on väga hea. 2015. aastal

viidi läbi uuring rehabilitatsiooniteenuste kättesaadavuse kohta Rakvere Haiglas. 78% vastanutest pidid teenusele pääsemiseks ootama 1-3 kuud. (Tohvert, 2015)

Selle teenuse puhul erinevad aga kohad, kus teenust saadakse. Sügava kuulmislangusega laps saab antud teenust Tartus, sest seal on tema lapse puude jaoks parim abi ja lapsevanemad ise soovisid teenust Tartus saada. Lapsevanema jaoks on antud teenuse puhul ainukeseks miinuseks kaugus, kuid ta sõnab, et nad peres ise otsustasid nii ja seetõttu ka ei ole midagi halba öelda.

„Me saame rehabilitatsiooniteenust ja siiani oleme küll väga rahul olnud. Mis meie puhul on natuke tülikas on see, et käime Tartus.. Küll meie enda soovil seega kauguse osas ma ei nurise. Ise ju valisime, et seal käia (naerdes).“ (LV5)

Abivahendeid kasutavad kõik intervjuus osalenud vanemate lapsed. Abivahendid, mida intervjueritavate lapsed kasutavad on:

- ratastool;
- kõnniraam;
- ortoosid (käe, jalalaba ja hüppeliigese);
- eritool;
- eriturvatool;
- erikäru;
- eriiste (koolis/lasteaias ja kodus);
- eriprillid;
- sisekõrvaimplantaat;
- jalgratas.

Paljud lapsevanemad tõid abivahendina välja ka mähkmed. Liikumispuude puhul võivad kaasneda ka muud erivajadused, üheks võimalikuks erivajaduseks on põie ja soolestiku pidamatuse probleemid. (Lööke, 2016)

Lapsevanemad on teinud abivahendite soetamiseks koostööd nii riigi kui Rakvere linnaga. Riigi poolt saavad kuni 18-aastased puudega lapsed abivahendi soetada 10% omaosalusega, abivahendi soetamisel saab riigipoolset soodustust 90%. Abivahendi soodustusega ostmiseks on vaja tõendit, kus on kirjas abivahendi vajadus. (Orlovski, 2021)

„Riigiga oleme koostööd teinud mõne abivahendi soetamiseks, näiteks jalgratta ostmiseks. Kõik sujus ilusti ja mingeid probleeme sellega polnud.“ (LV1)

„Meie oleme koostööd teinud Rakvere linnaga, taotlesime toetust ja saime soetada lapsele prillid.“
(LV4)

Lisaks abivahendite soetamisele, on võimalik abivahendeid ka üürida. Üldiselt üüritakse abivahendeid siis, kui tegemist on ajutise traumaga või kui tervis võib palju aja jooksul muutuda. Laste puhul eelistatakse üürimist tihti seetõttu, et lapsed kasvavad kiiresti ja abivahendeid tuleb seetõttu tihemini vahetada. (Valge, 2019) Laste kiire kasvamise tõttu on paar intervjueeritavat otsustanudki mõned asjad üürida, mitte välja osta. Üüritud on näiteks erikäru, eristet, turvatooli.

„On asju mis olen riigi toega välja ostnud aga näiteks autosse turvatooli ja erikäru olen üürinud ja juba kaks korda ka välja vahetanud. Tahaks küll, et oleks enda oma mitte võõras aga rahaliselt kasulikum ja siis ei jää abivahend kuskile vedelema ka kui uut on vaja.“ (LV4)

Sügava kuulmislangusega lapsel on abivahendina kasutusel sisekõrvaimplantaat. Vanema sõnul tehti koostööd riigiga ja ta sai antud abivahendi palju odavamalt, kuigi hirm summa suuruse ees oli suur.

„Netist vaatasin neid sisekõrvaimplantaate enne kui teadsin üldse kui palju riik selle ostmist toetab. Siis hirmutas küll ära, et kust see raha võetakse. Aga hingasin kergendunult kui summa mis maksta tuli oli kogumaksumuse kõrval väga väike“ (LV5)

Tänu riigipoolsele abivahenditoetusele on lapsevanemad võimelised lastele abivahendeid ostma või rentima ning tänu sellele saavad lapsed paremini elus toime tulla. See näitab, kuidas kõik süsteemid on omavahel seoses ja mõjutavad teisi süsteeme.

4.3 Kohaliku omavalitsuse teenused ning rahulolu

Teenustena, mida lapsed saavad Rakvere linnalt, töid vanemad välja:

- eripedagoog;
- sotsiaalpedagoog;
- logopeed;
- tegevusteraapia;
- füsioteraapia;
- loovteraapia;
- transporditeenus;
- tugiisikuteenus;
- lapsehoiuteenus. (hetkel ei saa keegi, sest puudub vajadus)

Enim kasutatakse nendest teenustest füsioteraapiat ja logopeedi. Liikumispuudega lapsel võib lisaks erivajadusena kaasneda ka kõnehäire ja pea kõigil küsitletute lastest on kaasnenud kõnehäire. Küsitud oli ka teenuste kättesaadavuse kohta, suurem osa vanemaid oli teenuste kättesaadavusega ja kvaliteediga rahul. Ära mainiti logopeedide puudus nii Rakveres kui mujal Eestis.

„Logopeedidega on vist igal pool kitsas aga üldiselt olen Rakveres teenuste kättesaadavusega rahul.“ (LV1)

„/.../ logopeedi järjekord oli väga pikk aga saime logopeedi juurde, kes on meie peretuttav.“ (LV2)

Küsitud oli ka teenuste kohta, mida lapsevanemad sooviksid, et laps saaks aga Rakvere linn ei paku. Üle poolte vanematest ei osanud midagi rohkem soovida, sest nad ei ole teadlikud teenustest, mida laps veel saada võiks või mida mõnes teises kohalikus omavalitsuses pakutakse ja mõned lapsevanemad sooviksid teenustena kõnnirobotit ja käerobotit.

Väga oluliseks peetakse tugispetsialistide ja lasteaedade/koolide koostööd ja koostööga ollakse rahul. Intervjueeritavate sõnul liigub info tugispetsialistide vahel kiiresti ja ka pere on igal sammul kaasatud.

Euroopa Sotsiaalfondi projekt, mis rahastas kohalikke omavalitsusi teenuste pakkumisel lõppes 2022. aastaga. Sellega seoses uuris töö autor vanemate käest, kas nad on tundnud viimase aasta jooksul teenuste puhul mingeid muutusi. Oodatud olid nii positiivsed kui negatiivsed muutused. Ühel lapsevanemal kadus vahepeal ära tugiisikuteenus, kuid nüüd saab laps seda teenust edasi. Projektist lapsevanemad midagi kuulnud ei olnud, aga toodi välja, et aastaid tagasi muutus teenuste saamine palju lihtsamaks, sest sotsiaalkindlustusametis ei pidanud enam dokumente ajama, vaid kõik muutus kohaliku omavalitsuse põhiseks. 2021. aastast anti teenuste taotlemine üle ainult kohalikele omavalitsustele. Põhjus, miks teenuse taotlemise protsess ära muudeti, on see, et lapsevanem pidi eelnevalt teenuste vajadust mitmes asutuses põhjendama. Teenusevajadust pidi hindama nii sotsiaalkindlustusamet kui ka kohalik omavalitsus. Positiivse poole pealt on välja toodud veel see, et selline muudatus enne Euroopa Sotsiaalfondi projekti lõppu andis kohalikele omavalitsustele tervikpilti enda piirkonna laste ja perede teenusevajadustest. (Berkman, 2020)

Lapsevanemate jaoks tähendas see süsteemi lihtsustamist ja asjaajamine muutus mugavamaks. Payne on välja toonud ka mõned peamised põhjused, miks inimesed abisüsteeme ei kasuta (Payne, 2005, lk 145-150):

- inimesed ei ole süsteemidest teadlikud;
- vajalikud süsteemid puuduvad või ei ole võimalusi süsteemide kasutamiseks;

- süsteemid on teineteisega vastuolus;
- inimesed on teadlikud, kuid süsteemid tunduvad keerukad.

Seega süsteemiteooria seisukohalt on positiivne, et teenuste kättesaadavus muutus lapsevanemate jaoks hõlpsamaks ja enam ei ole vaja mitmes asutuses lapse puuet tõendamas käia. Lisaks võib eeltoodud Payne põhjustest välja lugeda ka vajalikkude süsteemide puudumise, mis ilmnes ka intervjuudes. Mõned vanematest sooviksid lapsele saada teenuseid, kohalik omavalitsus aga neid teenuseid ei paku. Näiteks on lapsevanematel soov kõnni- ja käeroboti teenuse üle aga neil puudub selle võimalus.

4.4 Ligipääsetavus Rakvere linnas

Intervjuus küsiti, kuidas hindavad lapsevanemad ligipääsetavust Rakvere linna asutuste ja allasutuste lehtedele ja üldiselt info kättesaamisele. Selgus, et sellega ei ole kellelgi probleeme olnud ja kõik on sujunud hästi.

„Siiani hästi hakkama saanud, ei oska seda väga kommenteerida.“ (LV2)

Toodi välja aga asjaolu, et lapsevanemal ei pruugigi probleeme olla, küll aga võivad probleemid tekkida lastel endil ja seda, kui ligipääsetavad on interneti leheküljed puudega inimestele, ei osatud öelda, sest lapsed ei ole ise pidanud veel sellega tegelema.

„Minul ei ole küll probleeme olnud. Siiani kõik üles leidnud mis vaja ja kõik on arusaadav olnud /.../ Samas ega seda ei tea kuidas LAPSE NIMI hakkama saab. Selles mõttes ei oska ma seda ligipääsetavust hinnata. Seda peakski äkki lapse käest küsima aga ega ta praegu sellele vastata ei oskaks.. Ei kasutagi teine arvutit.“ (LV4)

Küsimusele ka füüsilise ligipääsetavuse kohta Rakvere linnas ja neist vastustest tuli mõningaid probleeme esile. Kõige rohkem toodi probleemina välja talvel abivahendiga liikumist ja kõnniteede olukorda.

„Talvel on keeruline, kõnniteede olukord on äärelinnas halb, kesklinnas saab ikka kuidagi hakkama ja tänavad on puhtamad“ (LV2)

„Üldiselt saab hakkama aga talvel on väga keeruline“ (LV1)

LV5 antud küsimusele enda perspektiivist ei vastanud, sest lapsel puudub liikumispuue ja küsimus eeldas, et laps on liikumispuudega. Intervjueerija siiski mainis küsimust ja lapsevanemal tuli kohe meelde Rakvere Vallimäe Vabaõhukeskus ja sellega seotud probleemid.

„Ma mäletan, et vallikaga oli alguses probleem. Meil Facebooki grupis olid lapsevanemad ikka vihased, siuke suur ja kaua oodatud ilus koht ja ratastoolis mugavalt seal käia ei saanud. /.../ Nüüdseks ma tean, et see viga on vist parandatud(?)“ (LV5)

LV5 vastusest selgus, et lapsevanemad on loonud sotsiaalmeediasse grupi, kuhu on koondunud puudega laste vanemad, et üheskoos oma muresid ja rõõme jagada. Süsteemiteooria teiseks süsteemiks on formaalsed süsteemid, kuhu alla liigituvad erinevad kogukonnagrupid. Ka formaalsed süsteemid aitavad perekonda ja on kasuks raskustega toimetulekul.

Vallimäe probleemi tõi välja ka teine lapsevanem, lisas ka, et hetkel on nad seal liikumisega hakkama saanud, mis on ainult positiivne, sest see tähendab, et antud probleem on likvideeritud ja Rakvere Vallimäe Vabaõhukeskus on ligipääsetav ka liikumispuudega inimese jaoks.

„Vallimäel oli alguses väga halb liikuda. Me just kohe alguses tahtsime minna terve perega seda uudistama. /.../ Praegu oleme hakkama saanud.“ (LV2)

Ühtekuuluvuspoliitika fondide võrdõiguslikkuse kompetentsikeskus on välja toonud kontrollküsimused, mis aitavad mõista kas hoone või ruum on puudega inimese jaoks sobiv. Küsimustes on küsitud ka lifti suurust ja liftinuppude paigutust. Lift peaks olema nii suur, et sinna mahub ära ratastoolis inimene ning liftinupud peaksid olema parajal kõrgusel, et ratastoolis inimene neid vajutada saaks. (Sotsiaalministeerium - kompetentsikeskus) Üks lapsevanematest tõi välja, et ta on kogenud probleeme liftiga käies Rajaleidja keskses.

„Kahel korral on probleem olnud kui Rajaleidjas käisime. See on seal Kroonikeskuse kolmandal korrusel. Seal on küll lift väga väike. Saatsingi lapse üksi üles ära ja läksin ise järgi, sest lifti kahekesi me mahtunud ei oleks.“ (LV4)

Ligipääsetavuse probleemi on täheldatud ka Rakvere teatripargis.

„Viimati oli raskusi ratastooliga teatri kinomajast teatriparki saamisega.“ (LV1)

Oli ka lapsevanemaid, kes probleemseid kohti nimetada ei osanud ja olid ligipääsetavusega rahul. Toodi välja ka seda, et pigem on Rakveres just mugavam liikuda kui näiteks Tallinnas või Tartus.

„Me oleme hakkama saanud. Ei oskagi midagi kurta.“ (LV3)

„Rakveres minu arust küll ei ole probleeme olnud, pigem on mujal probleeme olnud. Tallinnas või Tartus on palju hullem liikuda. Rakveres liiklus ka rahulikum.“ (LV7)

Intervjuudest selgus, et ligipääsetavusega on mõningaid probleeme, oli ka lapsevanemaid, kelle arvates ei ole ligipääsetavuse osas ühtegi probleemi. See on ilmselge, et abivahendiga on liikumine natuke raskendatud, aga linnas on tehtud tööd selle nimel, et teha liikumine liikumispuudega inimese jaoks võimalikult mugavaks. Probleemne on olnud ühe lapsevanema jaoks liftis liikumine ning toodi välja ka Rakvere Vallimäel liikumise probleemi, see probleem on tänaseks lahendatud ja seda mainis ka üks lapsevanematest. Probleemina toodi mitu korda välja ka just talvisel ajal liikumist. Abivahendiga liikumine võib talvel saada takistuseks, sest kõnniteed ei pruugi igal hetkel lumest puhtad olla ja raske lume sees võib ratastool kinni jääda. Siinkohal tuleks pöörduda Rakvere Linnavalitsuse poole ja rääkida oma murest, sest kohalik omavalitsus peab tagama ligipääsu tänavatel ka liikumispuudega inimestele. Sellise probleemi ilmnedes on esimene koht kuhu pöörduda kohalik omavalitsus, sest kui probleem jääb ja sellega ei tegeleta, võib inimene süsteemi vastu pöörduda ja edaspidi abi soovimisel ei taheta enam abi küsida. Lisaks võib see hakata ajapikku mõjutama ka teisi süsteemi osasid ja seeläbi kahjustama nii lapse kui lapsevanema heaolu.

Ligipääsetavus Rakvere linna asutuste ja allasutuste lehtedele on intervjuueeritavate arvates hea ja probleeme ei nähtud. Üks lapsevanematest tõi välja, et lapsevanemal endal ei pruugigi probleeme olla ja pigem peaks sellele küsimusele vastama laps kellel on puue, et teada saada, kuidas puudega inimese jaoks ligipääsetavus tagatud on. Seega uuringu seisukohalt ei saa autor öelda, et digiligipääsetavusega puudega inimeste suhtes probleeme ei esine, sest intervjuueeritavad ei vastata puudega lapse seisukohalt. Digiligipääsetavus tavainimesele on hea ja info leidmisega probleeme ei ole intervjuueeritavatel tekkinud.

Uuringu tulemustest selgub:

- kõige keerulisem aeg puudega lapse kasvatamisel on lapse puudest teadasaamine ja sel hetkel peetakse kõige olulisemaks süsteemi osaks tugivõrgustikku;
- lapsevanemad peavad väga oluliseks tugivõrgustiku, sõprade, pere, riigi ning kohaliku omavalitsuse olemasolu ja lapsevanemad on teinud ka sotsiaalmeedias grupi, kuhu on koondunud puudega laste vanemad, et üksteist toetada ja nõu saada;
- lapsevanemad on üldiselt nii riiklike kui Rakvere linna teenuste kättesaadavusega rahul, probleeme tekitab logopeediteenus, sest teenusepakkujaid on vähe;
- mõned lapsevanemad sooviksid teenusena kõnni- ja käerobotit. enamus lapsevanematest ei oska midagi soovida, sest ei olda kursis, milliseid teenuseid võiks veel saada või mis teenuseid muud kohalikud omavalitsused pakuvad;

- toetuste suurused on piisavad neile perekondadele, kelle majanduslik elatustase on pigem kõrgem, madalama elatustasemega perekondade puhul ei piisa toetustest, et lapse vajadused katta;
- kohalikku omavalitsusse pöördumine tekitab häbi- ja läbikukkumise tunnet pigem kõrgema elatustasemega inimestel aga peale esimest pöördumist see tunne kaob;
- lapsevanematel ei ole probleeme olnud abivahendite soetamisel või üürimisel ja on saanud abi nii riigilt kui Rakvere linnalt;
- digiligipääsetavust antud uuringuga puudega inimese suhtes hinnata ei saa, sest lapsed ei ole ise pidanud info otsimisega tegelema, lapsevanemad on enda sõnul Rakvere linna ja linna allasutuste lehtedel info leidmisega hakkama saanud;
- füüsilise ligipääsetavusega on probleeme talvisel ajal lumiste teeolude tõttu ja mõne hoone liftiga, kus ei ole mõeldud abivahendi mahtuvusele;
- Rakvere linn on tulnud Euroopa Sotsiaalfondi projekti lõppemisega hästi toime. lapsevanemad ei ole erilist mõju teenustele täheldanud. positiivse asjaoluna töid kõik lapsevanemad välja topelthindamise kaotamise ja teenuste täieliku ülemineku kohalikele omavalitsustele.

Inimeste jaoks on väga olulised kolm süsteemi – tugivõrgustik, riik ja omavalitsus. Ka on olulisel kohal formaalsed süsteemid – Rakvere linna näitel on puudega lapse lapsevanemad loonud sotsiaalmeedias oma grupi, kus jagavad omavahel enda jaoks olulisi mõtteid. Ühe süsteemi puudujäägi puhul kannatavad ka teised süsteemid või teiste süsteemide kvaliteet, sest inimene ise ei ole süsteemi puudujäägi puhul rahul. Teenused ja toetused on rahulolu tekitavad nii lapsevanematele kui lastele endile, sest need aitavad lapsel ja perekonnal tervikuna elus paremini toime tulla.

KOKKUVÕTE

Puudega lapse perre sündimine või puude avastamine on raske kogu perele. Selleks, et pere saaks parimal võimalikul viisil edasi toimida, vajab perekond tuge. Tuge pakuvad nii riik, kohalikud omavalitsused, sõbrad, tuttavad – kõik meid ümbritsev. Inimesi mõjutab ümbritsev keskkond ja süsteemid, mille osaks on ka inimesed ise.

Lõputöö eesmärgiks oli analüüsida riigi ja Rakvere linna poolt liikumis- ja/või sensoorse puudega lapse abistamiseks pakutavaid toetusi, teenuseid, teenuste kättesaadavust ning võimalikke probleemkohti pere toetamisel. Töös kasutati kvalitatiivset uuringumeetodit ning viidi läbi intervjuud kaheksa lapsevanemaga kes kasvatavad liikumis- ja/või sensoorse puudega last ja elavad Rakvere linnas. Töö eesmärk sai uuringuga täidetud.

Töö autor koostas lähtuvalt lõputöö eesmärgist kolm uurimisülesannet. Esimene uurimisülesanne oli analüüsida Rakvere linna poolt pakutavaid toetusi ja teenuseid lapse ja pere abistamisel lähtuvalt puudest. Lapsevanemad on teenustega Rakvere linnas rahul ning kättesaadavuse osas toodi miinusena välja vaid logopeediteenus. Logopeede on üldiselt Eestis vähe ja seetõttu võivad olla ka järjekorrad pikemad kui mõne muu teenuse puhul. Paljud perekonnad rääkisid ka puude avastamise hetkest ja toodi välja, kui oluline on tugivõrgustiku, kohaliku omavalitsuse ning riigi roll ja olemasolu. Teenus, mis on puudega lapse sündides või puude avastades esmatähtis, on sotsiaalnõustamine. Seda teenust on enamus lapsevanemaid kasutanud ja lapsevanemad on teenusega rahule jäänud.

Teiseks uurimisülesandeks oli analüüsida Rakvere linna keskkonda kui tervikut liikumis- ja sensoorse puudega lapse jaoks ligipääsetavuse suhtes. Puudega inimese jaoks peab olema ligipääsetav kõik meid ümbritsev, et ta tunneks ennast mugavalt ja kindlalt ning ligipääs oleks nii füüsilisele keskkonnale kui ka teabele. Mitte ühelgi lapsevanemal ei ole olnud probleemiks ligipääs infole või ligipääs Rakvere linna asutuste või allasutuste lehekülgedele. Uuringust tulid välja probleemid füüsilise ligipääsetavuse puhul, näiteks ei ole mõne asutuse lift liikumispuudega inimese jaoks mugav, lifti suurus on liiga väike. Palju tuli välja ka füüsilise ligipääsetavuse raskuseid talvel, kui tänavatel on lume tõttu raskem abivahendiga liikuda.

Kolmandaks uurimisülesandeks oli analüüsida, kas ja kuidas on muutunud kohalike omavalitsuste teenused Euroopa Sotsiaalfondi toetuste lõppemisega. Kohalikud omavalitsused hakkasid juba ennetavalt tegelema sellega, et lapsed vajalikus matus tugiteenuseid edasi saaksid ning ükski abivajav laps teenusest ilma ei jääks. Omavalitsused ise nägid, et valdkondade vahel on vaja suurendada

koostööd ning kohalikud omavalitsused pidid sõlmima uued kokkulepped teenuseosutajatega. Paljud kohalikud omavalitsused jäid sama teenusepakkuja juurde, kes pakkus teenuseid Euroopa Sotsiaalfondi projekti ajal. Uuringust selgus, et lapsevanemad ise projektist midagi kuulnud polnud. Toodi välja asjaajamise lihtsamaks muutumine paar aastat tagasi, kui lõppes topelthindamine kohalikus omavalitsuses ja sotsiaalkindlustusametis. Varasemalt tehti hindamine nii kohalikus omavalitsuses kui ka sotsiaalkindlustusametis, aga aasta enne projekti lõppemist viidi kogu hindamine üle kohalikele omavalitsustele. Selle üle oli lastevanematel vaid hea meel, sest nende elu muutus sellega mugavamaks. Lapsevanemad on teenustega rahul ning mingeid suuri muutusi ei esinenud, sellest saab järeldada, et Rakvere linnas on projekti lõppemine hästi korraldatud ning on ennetavalt selle nimel tööd tehtud.

Olulised süsteemi osad lapsevanemate jaoks on tugivõrgustik, riik, kohalik omavalitsus ja kogukonnagrupid. Teenuste ja toetustega on üldiselt vanemad rahul, rahulolu ei ole nii hea logopeediteenusega, sest teenusepakkujaid on vähe ja järjekorrad pikad. Abivahendite soetamisel või üürimisel ei ole ühelgi lapsevanemal probleeme olnud ja aidanud on nii riik kui omavalitsus. Füüsiline ligipääsetavus Rakvere linnas on talvel kehv ja probleeme on ka mõne hoone lifti pääsemisega. Digiligipääsetavusega lapsevanematel probleeme ei ole esinenud. Euroopa Sotsiaalfondi projekti lõppemisega on Rakvere linn hästi toime tulnud, sest lapsevanemad ei ole teenuste osas negatiivseid muutusi tähele pannud.

Lõputöös on läbivalt kasutatud süsteemiteooriat ja autor leiab, et uuring kinnitas süsteemide vajalikkuse. Puudega lapse sündimisel on esimene süsteem haigla, mis kuulub ühiskonna poolt loodud süsteemide alla, lisaks on väga oluline tugivõrgustiku ja sõprade olemasolu. Peale haiglast koju saamist, on edasi toeks nii riik kui kohalik omavalitsus, kust saab vajalikke teenuseid ja toetusi, et perekonna elutingimused ja üldine olukord paraneks.

SUMMARY

The title of the final thesis is *Supporting child with sensory and/or mobility disabilities and his/her family using the example of the City of Rakvere*. It is composed of 50 Pages. 71 sources have been used.

The number of disabled children is increasing in Estonia, therefore, more social benefits and services are needed.

The purpose of the final thesis is to analyze the subsidies, services, availability of services offered by the state and the City of Rakvere to help children with mobility and/or sensory disabilities. Also, to analyze possible problem areas in supporting the family.

Deriving from the purpose, the following research tasks were posed:

- explain the nature of disabilities, the specificity of sensory and mobility disabilities and the functioning of systems theory in the context of a family raising a disabled child;
- analyze the subsidies and services offered by the state and the city of rakvere in helping the child and family based on disabilities and satisfaction with the services.
- to analyze the environment of the city of Rakvere as a whole in terms of accessibility for a child with mobility and sensory disabilities;
- to analyze whether and how local government services have changed with the end of the European Social Fund subsidies.

The empirical part of the thesis is based on qualitative research method. Eight interviews were conducted for the research and all the research tasks were completed.

The results revealed that parents are generally satisfied with the services and support. There is only a shortage of speech therapists in Rakvere. The existence of a support network, state and local government is considered very important. Parents are satisfied with digital accessibility but there are problems with physical accessibility. In winter it is difficult to move outdoors with aids and the elevators of some buildings are too small to fit a wheelchair.

VIIDATUD ALLIKAD

- Berkman, E. (8. 10 2020. a.). *Sotsiaalkindlustusamet*. Allikas: Puudega laste tugiteenuseid saab uuest aastast kohalikust omavalitsusest: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/uudised/puudega-laste-tugiteenuseid-saab-uuest-aastast-kohalikust-omavalitsusest>
- Bertalanffy, L. v. (1968). General System Theory. Kasutamise kuupäev: 15.03.2023, allikas <https://systemika.g-i.cz/record/1570/files/Bertalanffy,%20Ludwig%20von%20-%20The%20Meaning%20of%20General%20System%20Theory.pdf>
- Civitta. (2019). *Projekti "Puudega laste tugiteenuste arendamine ja pakkumine ning töö- ja pereelu ühildamise soodustamine" hindamine*. Allikas: https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/content-editors/Lastekaitse/library/civitta_esf_puuetega_laste_tugiteenuste_vahehindamine_-_lopparuanne.pdf
- Daniel, J., Ilves, P., Kiitam, A., Kreem, R., Kärtna, R., & Leppik, E. (1995). *Sotsiaaltöö teooria ja praktika*. Tartu. Tsiteeritud 14.03.2023
- Dominelli, L. (2004). *Social work*.
- Eesti Puudega Inimeste Koda. (2021). *Epikoda*. Kasutamise kuupäev: 22.08.2022, allikas <https://epikoda.ee/lapsevanemale/mis-on-puue>
- Eesti Puuetega Inimeste Koda. (2013). ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsioon ja puuetega inimeste õigused Eestis. (M. Haukanõmm, & P. Kamber, Toim-d) Allikas: https://www.epikoda.ee/wp-content/uploads/2012/03/raamat_veeb.pdf
- Eesti Puuetega Inimeste Koda. (02. 08 2022. a.). Riigi poolt pakutavad teenused. Allikas: <https://epikoda.ee/lapsevanemale/riiklikud-toetused/riigi-poolt-pakutavad-teenused>
- Eesti Puuetega Inimeste Koda; Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet. (2011). *Meie lapsed*. Allikas: <http://www.eklv.ee/wp-content/uploads/2012/11/Teatmik-puudega-laste-peredele-MEIE-LAPSED.pdf>

- Eesti Puuetega Inimeste Liit. (01. 10 2020. a.). Uues kuues Rakvere Vallimäel on võimatu ratastoolis liikuda. Kasutamise kuupäev: 02.02.2023, allikas <https://elil.ee/rehabilitatsioon/42-teated/350-uues-kuues-rakvere-vallimaeel-on-voimatu-ratastoolis-liikuda>
- Epikoda. (2020). *Epikoda: Ligipääsetavus*. Kasutamise kuupäev: 22.08.22, allikas <https://epikoda.ee/spetsialistile/ligipaasetavus>
- Epikoda. (kuupäev puudub). Mis on puue? (E. P. Koda, Koostaja) Kasutamise kuupäev: 12.12.2022, allikas <https://epikoda.ee/lapsevanemale/mis-on-puue>
- Euroopa Komisjon. (kuupäev puudub). *Euroopa Sotsiaalfond*. Kasutamise kuupäev: 16.08.2022, allikas <https://ec.europa.eu/esf/home.jsp?langId=et>
- Kallaste, E., Lang, A., Sõmer, M., Sandre, S. L., Anspal, S., & Vainu, V. (2017). *Puudega laste perede toimetuleku ja vajaduste uuring*. Allikas: https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/puuetega_lastega_perede_toimetuleku_uuringu_raport_loppversioon_par_28.02.18.pdf
- Kanna, L. (2020). Puuetega inimeste kohal täitus veerandsada tegutsemisaastat. *Kuulutaja*. Kasutamise kuupäev: 14.03.2023, allikas <https://www.kuulutaja.ee/puuetega-inimeste-kojal-taitus-veerandsada-tegutsemisaastat/>
- Kompetentsikeskus. (kuupäev puudub). *Sotsiaalministeerium*. Kasutamise kuupäev: 17.04.2023, allikas <https://kompetentsikeskus.sm.ee/et/vordsed-voimalused/ligipaasetavus/mis-see/pohimoisted/liikumispuue>
- Kutser, I. (05. 04 2017. a.). Sotsiaalnõustamine. Rakvere. Kasutamise kuupäev: 02.02.2023, allikas <https://rakvere.ee/sotsiaalnoustamine>
- Kütt, K. (2011). *EESTI LASTEKAITSETÖÖ SISU JA DÜNAAMIKA AASTATEL 2001-2010*. Allikas: <https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2011/04/Kati-K%C3%BCtt-magistrit%C3%B6%C3%B6-1.pdf>
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn.
- Linno, M. (kuupäev puudub). Transkribeerimine. Kasutamise kuupäev: 14.03.2023, allikas <https://sisu.ut.ee/kvalitatiivne/transkribeerimine>

- Lõoke, A. (2016). *Liikumispuue*. Eesti Puuetega Inimeste Koda. Allikas: https://osaluskogud.ee/wp-content/uploads/Teema_LIIKUMISPUUE_Eesti-Liikumispuudega-Inimeste-Liit-1.pdf
- Lääne-Virumaa Keskraamatukogu. (18. 02 2022. a.). Erivajadusega lugejale. Kasutamise kuupäev: 02.02.2023, allikas <https://www.lvkrk.ee/index.php/erivajadusega-lugejale>
- Mcleod, S. (2019). Allikas: Simplypsychology: <https://www.simplypsychology.org/qualitative-quantitative.html#Qualitative-Research>
- Mednick, M. (2007). *Supporting children with multiple disabilities*. New York. Tsiteeritud 15.03.2023
- Narva Linnavolikogu. (2016). *Riigi Teataja*. Kasutamise kuupäev: 15.08.2022, allikas <https://www.riigiteataja.ee/akt/428042016029>
- Narva Linnavolikogu. (2017). *Riigi Teataja*. Kasutamise kuupäev: 15.08.2022, allikas <https://www.riigiteataja.ee/akt/427052017007>
- Neare, V. (2022). *Erivajadustega lapsed lasteaias ja koolis - nende arengu ja õppimise toetamine*. (K. Kingo, Toim.) Tsiteeritud 14.03.2023
- Orlovski, T. (2021). Riigi soodustusega abivahendite soetamine. *Tervise Arengu Instituut - Sotsiaaltöö*. Kasutamise kuupäev: 17.04.2023, allikas <https://tai.ee/et/sotsiaaltoe/riigi-soodustusega-abivahendite-soetamine>
- Parts, K. (2021). Ligipääsetavuse rakkerühmast. *Sinuga*, 26-27.
- Payne, M. (2005). *Modern Social Work Theories*. New York.
- Puuram, M. (2022). Ligipääsetavus - kelle jaoks? *Sotsiaaltöö*. Allikas: <https://www.tai.ee/et/sotsiaaltoe/ligipaasetavus-kelle-jaoks>
- Pärnu linn. (2022). Kasutamise kuupäev: 13.08.2022, allikas <https://parnu.ee/linnakodanikule/sotsiaaltoeoe-ja-tervishoid>
- Rae Vald. (2022). Rae valla pere- ja sotsiaaltoetused, investeeringutoetused, mittetulundusliku tegevuse toetus. Kasutamise kuupäev: 03.08.2022, allikas <https://www.rae.ee/toetused-ja-soodustused>

- Rahandusministeerium. (2019). Riigi eelarve strateegia 2020-2023 ja stabiilsusprogramm 2019. Allikas: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/2019-european-semester-stability-programme-estonia_et_0.pdf
- Rahandusministeerium. (04. 03 2022. a.). Kohalikud omavalitsused. Kasutamise kuupäev: 2022, allikas <https://www.fin.ee/riik-ja-omavalitsused-planeeringud/kohalikud-omavalitsused>
- Rakvere Haigla. (kuupäev puudub). Rehabilitatsioon. Kasutamise kuupäev: 02.02.2023, allikas <https://www.rh.ee/rehabilitatsioon/>
- Rakvere Linn. (2021). Rakvere Linna arengukava aastateks 2021-2030. Kasutamise kuupäev: 02.02.2023, allikas <https://rakvere.ee/documents/821815/31365137/Rakvere+linna+arengukava+2021-2030.pdf/7f7533f1-51bc-4049-82f1-b57ce023bfeb>
- Rakvere Linnavalitsus. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 02.02.2023, allikas <https://rakvere.ee/>
- Rakvere Linnavolikogu. (2021). Rakvere linna sotsiaaltoetused. Rakvere. Allikas: <https://www.riigiteataja.ee/akt/429122021131>
- Rakvere Sotsiaalkeskus. (kuupäev puudub). Eripedagoog, sotsiaalpedagoog. Kasutamise kuupäev: 02.02.2023, allikas <http://raksotsabi.ee/eripedagoog-sotsiaalpedagoog/>
- Rakvere Sotsiaalkeskus. (kuupäev puudub). Tutvustus. Rakvere. Kasutamise kuupäev: 02.02.2023, allikas <http://raksotsabi.ee/>
- Rand, M. (2018). *Õppimise võlu*. Kasutamise kuupäev: 02.08.2022, allikas <https://merikerand.com/meelepuuded/>
- Riigi Teataja. (2018). Maardu linna poolt korraldavate sotsiaalteenuste osutamise korra kehtestamine. Kasutamise kuupäev: 03.08.2022, allikas <https://www.riigiteataja.ee/akt/401022018015>
- Riigi Teataja. (08. 05 2022. a.). Puuetega inimeste sotsiaaltoetuste seadus. Kasutamise kuupäev: 12.12.2022, allikas <https://www.riigiteataja.ee/akt/128042022006>
- Rohtla, M. (2022). Omavalitsused valmistuvad puudega laste tugiteenuste projekti lõppemiseks. (R. Lind, K. Nuudi, & H. Hennoste, Toim-d) *Sotsiaaltöö*(2).

Rohtla, M. (2022). Omavalitsused valmistuvad puudega laste tugiteenuste projekti lõppemiseks. *Sotsiaaltöö*.

Saaremaa Vald. (kuupäev puudub). Kasutamise kuupäev: 15.08.2022, allikas <https://www.saaremaavald.ee/>

Sellenberg, U. (2018). Lapse tugivõrgustik – see pole konkureerimise koht. *Õpetajate leht*. Kasutamise kuupäev: 13.04.2023, allikas <https://opleht.ee/2018/10/lapse-tugivorgustik-see-pole-konkureerimise-koht/>

Sotsiaalhoolekande seadus §2 (01. 08 2007. a.). Kasutamise kuupäev: 02.02.2023, allikas <https://www.riigiteataja.ee/akt/12851852>

Sotsiaalkindlustusamet. (2017). *Puudega lastega perede toimetuleku ja vajaduste uuring*. Kasutamise kuupäev: 15.03.2023, allikas https://www.sm.ee/sites/default/files/content-editors/Ministeerium_kontaktid/Uuringu_ja_analuusid/Sotsiaalvaldkond/puuetega_lastega_perede_toimetuleku_uuringu_raport_loppversioon_par_28.02.18.pdf

Sotsiaalkindlustusamet. (2021). *Sotsiaalkindlustusamet*. Kasutamise kuupäev: 02.02.2023, allikas Statistika - KOV kaardistus - kodulehed 2021: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/asutus-uudised-ja-kontakt/praktiline-teave/statistika>

Sotsiaalkindlustusamet. (20. jaanuar 2022. a.). *Puuetega inimeste üldine statistika 31.12.2021*. Kasutamise kuupäev: 26.08.2022, allikas Epikoda: <https://epikoda.ee/spetsialistile/statistika>

Sotsiaalkindlustusamet. (16. 03 2023. a.). *Abivahendi vajajale*. Allikas: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/puue-ja-hoolekanne/abivahendid/abivahendi-vajajale>

Sotsiaalkindlustusamet. (kuupäev puudub). Puude korduma kippuvad küsimused. Kasutamise kuupäev: 2022, allikas <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/puue-ja-hoolekanne/puude-tuvastamine/puude-korduma-kippuvad-kusimused>

Sotsiaalkindlustusamet. (kuupäev puudub). *Puudega inimesele*. Kasutamise kuupäev: 12.12.2022, allikas Sotsiaalkindlustusamet: <https://sotsiaalkindlustusamet.ee/et/puue-ja-hoolekanne/puudega-inimesele>

- Sotsiaalkindlustusamet. (kuupäev puudub). Puudega laste tugiteenused. Allikas: <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lastekaitse/puudega-lastetugiteenused>
- Sotsiaalkindlustusamet. (kuupäev puudub). Puudega laste tugiteenused. Kasutamise kuupäev: 31.01.2023, allikas <https://www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lastekaitse/puudega-lastetugiteenused>
- Sotsiaalministeerium - kompetentsikeskus. (kuupäev puudub). Ligipääsetavuse parandamine - ligipääsetavus füüsilisele keskkonnale. Tallinn. Kasutamise kuupäev: 13.04.2023, allikas <https://kompetentsikeskus.sm.ee/et/vordsed-voimalused/ligipaasetavus/ligipaasetavuse-parandamine/ligipaasetavus-fuusilisele-keskkonnale>
- Sotsiaalministeerium. (2022). Kohaliku omavalitsuse sotsiaalteenused ja toetused. Allikas: <https://www.sm.ee/lapsed-hoolekanne-ja-vordne-kohtlemine/hoolekanne/kohaliku-omavalitsuse-sotsiaalteenused-ja>
- Sotsiaalministeerium. (02. 06 2022. a.). Ligipääsetavus. Allikas: <https://www.sm.ee/lapsed-hoolekanne-ja-vordne-kohtlemine/vordsed-voimalused-ja-sooline-vordoiguslikkus/ligipaasetavus>
- Sotsiaalministeerium. (kuupäev puudub). Puudega laps. Kasutamise kuupäev: 02.02.2023, allikas <https://www.sm.ee/puudega-laps>
- Suun-Deket, K. (11. 08 2022. a.). Lastekaitse. Allikas: <https://rakvere.ee/lastekaitse>
- Tallinna linn. (kuupäev puudub). Teenused. Kasutamise kuupäev: 03.08.2022, allikas <https://www.tallinn.ee/et/teenused>
- Tartu Linn. (2021). Kasutamise kuupäev: 15.08.2022, allikas <https://tartu.ee/et>
- Tartu Ülikooli Kliinik. (2008). OTOAKUSTILISTE EMISSIOONIDE UURING. Tartu. Kasutamise kuupäev: 15.03.2023, allikas https://www.kliinikum.ee/korvakliinik/pildid/patsiendile/infovoldikud/eesti_keeles/kuulmisuuring.pdf
- Teenustasemed omavalitsuseti - Rakvere linn. (2021). Kasutamise kuupäev: 02.03.2023, allikas <https://minuomavalitsus.fin.ee/et/kov/rakvere-linn>

Tohvert, J. (2015). *Rehabilitatsiooniteenuste kättesaadavus ja rahulolu Rakvere Haigla näitel*. Pärnu.

Valge, K. (2019). Abivahendi ostmine või üürimine - mis on soodsam ja mõistlikum? *Mägede hääl: Rõuge valla leht*. Tsiteeritud 17.04.2023

Viimsi Vallavolikogu. (2019). *Riigi Teataja*. Kasutamise kuupäev: 15.08.2022, allikas <https://www.riigiteataja.ee/akt/429122018022>

Viljandi Linnavalitsus. (2022). Kasutamise kuupäev: 15.08.2022, allikas <http://www.viljandi.ee/teenused-toimingud-sots>

Õunapuu, L. (2014). Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. Tartu. Kasutamise kuupäev: 14.03.2023, allikas http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf

LISA 1. Intervjuu abistavad küsimused

I Üldandmed

1. Kui vana on laps? Lapse sugu.
2. Milline puudeliik on tuvastatud Teie lapsel? Puude raskusaste
3. Millal puue tuvastati? (sünnipärane, traumajärgne)

II Riiklikud teenused ja toetused

4. Milliseid abivahendeid laps kasutab? Kas abivahendi hankimiseks olete pidanud koostööd tegema riigi või Rakvere linnaga?
5. Milliseid toetusi laps saab?
6. Kas toetuste suurus on piisav, et lapse vajadused katta?
7. Kas laps saab rehabilitatsiooniteenust? Kui jah, siis kuidas on rahulolu antud teenusega?

III KOV teenused ja toetused

8. Milliseid teenuseid lapsele osutatakse?
9. Kuidas on korraldatud teenuste kättesaadavus Rakvere linnas? Kas olete pidanud kaua järjekordades ootama?
10. Kas on mingi teenus, mida sooviksite, et laps saaks, aga Rakvere linn ei paku?
11. Kuidas olete rahul teenuste kvaliteediga?
12. Millised on murekohad pakutavate teenuste puhul Rakvere linnas?
13. Kas olete tundnud viimase aasta jooksul teenuste puhul mingeid muutusi? (nii positiivseid kui negatiivseid) Kui jah, siis milles muutused seisnevad?

IV Ligipääsetavus

14. Kuidas hindate ligipääsetavust Rakvere linna asutuste ja allasutuste lehtedele ja info kättesaamisele?
15. Kuidas hindate Rakvere linnas liikumist, füüsilist ligipääsetavust liikumispuudega lapse puhul? Milles ja kus näete probleemseid kohti?